

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

Záškoláctví a jeho prevence

(Truancy and his prevention)

Vedoucí práce: Doc. Michal Kaplánek, Th.D.

Autor práce: Michal Saitz

Studijní obor: Pedagogika volného času

Ročník: 5. (kombinované studium)

2016

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně a také pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

10. 3. 2016

.....
Michal Saitz

Poděkování

Velmi děkuji vedoucímu mé bakalářské práce panu doc. M. Kaplánkovi, Th.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení mé práce. Také za trpělivost. Dále bych rád poděkoval všem, kteří mi přispěli svým časem a byli mi nápomocni.

Obsah

Úvod.....	6
1. Vymezení pojmu záškoláctví.....	7
1.1 Druhy záškoláctví.....	8
1.1.1 Pravé záškoláctví bez vědomí rodičů	9
1.1.2 Záškoláctví – rodiče o něm vědí.....	9
1.1.3 Záškoláctví – rodiče jsou klamáni	10
1.1.4 Útěky z vyučování a ze školy	10
1.1.5 Odmítání školy žákem.....	10
2. Vznik záškoláctví - příčiny	12
2.1 Vnitřní příčiny záškoláctví u dítěte	12
2.1.1 Úzkost, strach a fobie ze školního prostředí.....	12
2.1.2 Dítě se specifickou vadou.....	13
2.2 Vnější příčiny záškoláctví u dítěte	15
2.2.1 Vliv rodiny.....	15
2.2.2 Vliv vrstevnické skupiny	19
2.2.3 Ovlivňování masmédií.....	20
2.2.4 Vliv školního prostředí na záškoláctví	21
2.2.5 Záškoláctví u žáků z romských rodin a specifika jejich vzdělávání	24
3. Prevence záškoláctví.....	30
3.1 Prevence kriminálního chování.....	30
3.2 Řešení a účastníci prevence záškoláctví	31
3.3 Komunikace mezi školou a rodinou žáka	33
3.4 Záškoláctví a další možnosti jeho prevence.....	33
3.5 Způsob a průběh řešení záškoláctví na školách	35
3.6 Prevence záškoláctví – Metodický pokyn MŠMT ČR.....	36
3.7. Právní předpisy ve vztahu k záškoláctví	37
4. DDM - místa pro aktivní trávení volného času.....	38
4.1 Domy dětí a mládeže jako subjekty prevence sociálně-patologických jevů	38

4.2 Volný čas a jeho trávení jako prevence záškoláctví.....	39
4.3 Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež.....	41
4.4 Charakteristika členské základny DDM.....	42
4.5 Salesiánské středisko dětí a mládeže v Plzni	43
Závěr	47
Seznam použité literatury:	49
Abstrakt.....	52
Abstract.....	53

Úvod

Při studiu oboru Pedagogika volného času se záškoláctví jako téma samo nabízí. Pracuji jako strážník městské policie, kde se setkávám se záškoláctvím v praxi. Také působím již sedmým rokem jako dobrovolník v Salesiánském středisku dětí a mládeže v Českých Budějovicích. Vedu zde florbalový kroužek. Kvalitní využití volného času může preventivně působit na patologické jevy, mezi které záškoláctví patří.

Cílem této práce je popis druhů záškoláctví, reflexe jeho různých příčin, forem prevence záškoláctví a širší využití domů dětí a mládeže jako jedno z možných a zajímavých řešení tohoto problému. Představím vám nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, kterým je Salesiánské středisko dětí a mládeže v Plzni, kde jsou děti připravovány pro život v duchu křesťanských hodnot. Na tomto příkladu uvedu, jakým způsobem zde děti mohou trávit volný čas, že si zde volí zájmové kroužky, mohou se zde učit a doučovat s pomocí odborného personálu, mohou zde hrát různé společenské hry a uplatnit své zájmy. Tím se významně minimalizuje vliv vrstevnických skupin, které by je mohli například na sídlištích, na ulicích a podobných místech negativně ovlivňovat. Jedno takové nízkoprahové zařízení jsem v minulosti navštívil. Jedná se o Salesiánské středisko dětí a mládeže Dona Bosca v Plzni, kde jsem pohovořil na tato volnočasová témata s ředitelem tohoto zařízení, dnes již zesnulým Mgr. Antonínem Nevolou. Činnost tohoto salesiánského zařízení pro děti a mládež vám přiblížím ve čtvrté kapitole této bakalářské práce. Tato nízkoprahová zařízení jsou otevřena pro všechny děti bez rozdílu, zaměstnanci zde pracují na profesionální úrovni a vydatně jim pomáhají dobrovolníci převážně z řad studentů.

Ve své práci vycházím především z odborné publikace anglického univerzitního pedagoga Ch. Kyriacou, který se zabývá záškoláctvím a problémy ve škole v knize „Řešení výchovných problémů ve škole“. (Kyriacou, 2005)

To, že je škola základem pro život platilo a platí stále a v dnešní uspěchané době možná ještě o něco více. Téma jsem si zvolil i proto, že jsem byl sám kdysi problémovým žákem a navíc se dnes profesně setkávám se záškoláctvím nejen na ulici, ale také na mnoha jiných místech. Chtěl bych tedy nabídnout pohled na tuto jednu z možných alternativ prevence tohoto patologického jevu, kterým záškoláctví, často spojené s drobnou kriminalitou, nesporně je.

1. Vymezení pojmu záškoláctví

Záškoláctví jako sociálně patologické jednání patří mezi velmi časté poruchy v chování dětí. Můžeme zaznamenat velké rozdíly v jeho výskytu. Vstupem na základní školu nastává pro dítě mnoho změn. Děti si samozřejmě ještě neuvědomují důležitost svého vzdělávání pro cestu životem, a tak je plná odpovědnost za docházku dítěte do školy na rodičích.

Jiné je to samozřejmě u starších dětí, studujících na některém středním odborném učilišti nebo střední škole. Tam je mnohem větší odpovědnost již na straně dětí. Pokud rodiče nedbají na řádnou docházku svého potomka do školního zařízení a umožňují mu záškoláctví, riskují tím nejen postih za ohrožování mravní výchovy dítěte, kde je trestní sazba až dva roky, ale především se dítě nenaučí potřebným znalostem a dovednostem, a to může ohrozit jeho budoucí život. Jsou i jiné důvody k záškoláctví než nedůslednost rodičů nebo nechut' dítěte. Mohou to být zejména šikana nebo nevhodné chování učitelů, nevhodné výukové styly, případně strach dítěte z neustálého selhávání.

Záškoláctví může být projevem asociálního chování, které předpokládá úmyslnou a neomluveno absenci ve škole na vyučování, tedy bez vědomí rodičů, ale také někdy s jejich vědomím. Porušuje právní normu, kterou je Školský zákon č. 561/2004 Sb., kde je v paragrafu 36 (Školský zákon č. 561/2004 Sb.,[online]) stanovena povinná školní docházka na devět let, která začíná dovršením šestého roku věku dítěte. Dle poskytnutých informací na některých školách se záškoláctví týká zvláště žáků na druhém stupni, tedy ve věku 11-15 let. Předpokládá negativní postoj ke škole, ke spolužákům, ke školní práci, ale také k pedagogům. Při tomto chování žák ohrožuje především sám sebe. Jiný případ je ten, když dítě má ze školy strach nebo se bojí vlastního selhání.

O vystižení pojmu záškoláctví se pokusila R. Veselá. Ta uvádí, že záškoláctvím se rozumí jev, kdy se žák úmyslně a bez omluvitelného důvodu, bez vědomí, případně se souhlasem rodičů neúčastní vyučování a zdržuje se mimo svůj domov. (srov. Veselá, 2009, str. 45) Pro změnu pedagogický slovník uvádí, že záškoláctví je zvláštní druh absence, tedy nepřítomnost žáka na vyučování nebo jiných činnostech, pokud jsou dány vzdělávací institucí jako povinné. Při záškoláctví se tedy žák úmyslně, bez vědomí rodičů neúčastní vyučování. Záškoláctví je spojeno se školními neúspěchy. (srov. Průcha a kol., 2003)

Při záškoláctví se tedy žák úmyslně a ve většině případů bez vědomí rodičů nezúčastní vyučování. Často to souvisí se školní neúspěšností žáka, vyskytuje se u starších dětí a tento jev se prohlubuje. Je tedy projevem asociálního chování. Jde o poruchu únikového typu, která má tři základní příčiny. Negativní vztah ke škole (motivem mohou být příliš vysoké požadavky školních povinností, které jsou kladeny na dítě, nižší rozumové nadání žáka nebo naopak i mimořádné schopnosti a vědomosti, takže se dítě může ve škole nudit nebo také neopodstatněná silná neurotizace dítěte, kdy důvodem může být strach z nějakého předmětu výuky a z jeho zkoušení, z osobnosti učitele nebo nespravedlivého hodnocení, či trestu za neplnění výkonu, který byl učitelem i rodiči očekáván). Často to bývá i strach ze spolužáků v případě výskytu šikany ve třídě, kdy tato situace může vyústit do psychické poruchy jakou je školní fobie. Dále vlivem rodinného prostředí, (příčinou bývají dysfunkční vztahy v rodině, kdy se rodiče nezajímají o dítě a jeho školní výsledky nebo naopak příliš vysoké nároky a přehnaná péče). Dalšími faktory bývají nejednotnost rodičovské výchovy, přílišná přísnost, shovívavost, nebo lhostejnost a také využívání volného času. Nevhodný způsob trávení volného času negativním působením vrstevníků v partě (drogy, shánění peněz na jejich obstarání), ale také chudoba dítěte a rodiny způsobující nutnost obstarávání peněz nelegálním způsobem (prostituce, drobné krádeže), kdy dítě k tomuto chování bývá dotlačeno vlivem dospělých a vnějšími okolnostmi. (srov. Kyriacou, 2005)

1. 1 Druhy záškoláctví

Záškoláctví, o kterém rodiče neví, má podle Vágnerové dvě základní formy:

- impulsivní (neplánované)
- účelové a plánované (žák plánuje předem odchod ze školy. Využívá k tomu různé záminky)
 - Impulzivní záškoláctví je takové, kdy dítě neplánuje předem, že do školy nepůjde, ale reaguje náhle, bez rozmýšlení. Nebo odejde v průběhu vyučování. Takto vzniklé záškoláctví může trvat i několik dnů než rodiče zjistí, že dítě školu nenavštěvuje. Jelikož dítě většinou neví, co by mělo dělat a bojí se následků svého počínání, chodí za školu dále.
 - Účelovým, plánovaným záškoláctvím se rozumí takové jednání, kdy si žák předem naplánuje odchod ze školy a pod nejrůznějšími záminkami opouští

vyučování, aby se vyhnul zkouškám, případně neoblíbené hodině nebo neoblíbenému učiteli. (srov. Vágnerová, M.; Šturma, J.; Klíma, P.; 1988, str. 46.)

1.1.1 Právě záškoláctví bez vědomí rodičů

Dle Kyriacou se žák ve škole jednoduše neukazuje, ale rodiče si myslí, že do školy chodí. Žák nebo student se úmyslně vyhýbá škole a to opakovaně, jeho absence na vyučování je neomluvená, rodiče o absenci své ratolesti neví, a proto ji neřeší. Žák buď klame rodiče nebo oni neprojevují dostatečný zájem o vzdělávání svého potomka. Někdy žáci nechodí na výuku, ale přesto mají výuku omluvenou. Záškoláci někdy rafinovaně maskují svoji nepřítomnost na výuce a to rozličnými způsoby. (srov. Kyriacou, 2005, str. 45)

Pamatuji případ, kdy se dvěma žákům nahromadila absence a nemohli ji nijak omluvit, zničili proto třídní knihu, aby se absence nemohla prokázat. Byly i případy, kdy si jiní pořídili „dětskou tiskárničku“ a do učňovské knížky si tiskli napodobeniny lékařských razítek, kde si omlouvali i celé dny, případně týdny své absence ve škole. Jiní zašli třeba až tak daleko, že přepsali údaje přímo na neschopence. Tímto vzpomínám na jednání některých učňů - záškoláků před rokem 1989, které jsem osobně znal, ale vynalézavost záškoláků je přítomna v každé době. Své volno pak trávili různě, u kamarádů, v kavárnách, ale někdy i doma, protože rodiče byli v práci. Myslím, že stále existuje dost způsobů, kterými si žák či student omluví svoji absenci na výuce a rodiče se nedostatečnou kontrolou, případně svým nezájmem o záškoláctví vůbec nedozví.

1.1.2 Záškoláctví – rodiče o něm vědí

Dalším případem záškoláctví je neúčast na vyučování s vědomím rodičů. Žák ve škole často chybí, rodiče jsou školou informováni, ale k nápravě stavu nic nepodnikají. „Najdou se i takoví, kteří své děti kryjí. Nemohou se o děti v klidu starat, a tak když nechtějí něco řešit, tak tu omluvenku prostě podepíšou.“ (<http://www.novinky.cz/domaci/390547-tretina-učnu-vzdelani-nedokonči.html>)

Opět máme několik důvodů. Někteří rodiče se žákem nechají přesvědčit, že dojde k nápravě, ale pro jejich nedůslednost, někdy pro jejich velké pracovní vytížení, pokračuje absentérství dále. Jiné jsou případy, kdy žák pochází z asociální rodiny (rozvrácená rodina, gamblerství, alkoholismus, toxikománie, jeden z rodičů ve výkonu

trestu, rodiče úmyslně se vyhýbající práci, apod.), kdy rodiče sami neposílají svého potomka do školy a záškoláctví tak přímo podporují. Nutno podotknout, že některá etnika nemají vzdělání jako svoji prioritu a tam pak k záškoláctví s vědomím rodičů může docházet mnohem častěji. Kyriacou k tomu říká: žák do školy nechodí, ale rodiče jsou informováni a vědí, že k tomu nemá žádný ospravedlnitelný důvod. Dítě například strávilo jeden den tím, že s něčím pomáhalo rodičům v práci nebo se doma staralo o někoho nemocného. Někteří rodiče nechávají doma dítě sami, například když má narozeniny. Na této kategorii záškoláctví se podílejí různé typy rodičů, z nichž někteří se ke vzdělání staví nepřátelsky, druzí jsou prostě slabí a potvrdí všechno, co jejich dítě chce, a jiní, kteří jsou závislí na pomoci a podpoře dítěte a potřebují ho mít doma. (srov. Kyriacou, 2005, str. 45)

Pokud je situace taková, že dítě doma jednorázově pečuje o někoho nemocného, myslím, že z morálního aspektu lze toto jednání ještě pochopit a tolerovat, protože tato situace byla vyvolána vnějšími činiteli a je nezávislá na vůli dítěte, když rodiče třeba opravdu nemají jinou volbu jak situaci bleskově řešit. V tomto případě by se ještě dalo hovořit o oprávněném důvodu, kde bychom nemuseli přemýšlet o záškoláctví, neboť zde chybí úmysl.

1.1.3 Záškoláctví – rodiče jsou klamáni

Někteří žáci dovedou přesvědčit své rodiče o tom, že jim je špatně, bolí je břicho, případně o jiných zdravotních problémech, i když jim ve skutečnosti nic není a cítí se dobře. Často bývají s dítětem dokonce zajedno a napíší žákovi omluvenku ze zdravotního důvodu. Někdy bývá složité rozlišit tuto kategorii od záškoláctví s vědomím rodičů. (srov. Kyriacou, 2005, str. 45)

1.1.4 Útěky z vyučování a ze školy

K takzvanému „internímu záškoláctví“ patří zejména případy, kdy žák do školy přijde, nechá si zapsat přítomnost, ale během dne pak na nějakou dobu školu opustí nebo zůstane v prostorách školy. (srov. Kyriacou, 2005, str. 45)

1.1.5 Odmítání školy žákem

Žákům, kterým představa školní docházky i samotná školní docházka činí psychické potíže, odpovídá tato kategorie. Důvodů může být mnoho. Od problémů ve škole, kdy

se učivo zdá těžké nebo také strach ze šikany od jiných spolužáků. Pak může nastoupit školní fobie a deprese. V tomto případě jsou rodiče bezmocní a pomoc musí přijít zvenčí. Nejlepším řešením pak zůstává kontaktování Pedagogicko-psychologické poradny, kde je dítě podrobena komplexnímu pedagogicko-psychologickému vyšetření. Rodičům je pak sděleno, jak mají s dítětem jednat a co může vést k nápravě stavu. Dle Kyriacou je nejednoznačná hranice mezi žáky, kteří do školy nechtějí chodit a mezi žáky skutečně psychicky narušenými. (srov. Kyriacou, 2005, str. 45)

2. Vznik záškoláctví - příčiny

2.1 Vnitřní příčiny záškoláctví u dítěte

Vnitřními příčinami záškoláctví rozumíme vlastní dispozice a vlastnosti dítěte, které ho ovlivňují a také motivují, aby se vyhýbalo školní docházce. V této kategorii bychom hledali zejména separační úzkost, strach a fobii ze školního prostředí, špatné přizpůsobování se dítěte školním podmínkám nebo také ostatním lidem ve škole, např. z důvodu, když jde o dítě se specifickou vadou, či nadprůměrně nadané, nebo naopak dítě s nižšími intelektuálními schopnostmi. (Srov. Fischer, 1963)

2.1.1 Úzkost, strach a fobie ze školního prostředí

Pokud hovoříme o úzkosti dítěte ve škole, máme tím na mysli separační úzkost, která je charakterizována strachem z toho co bude následovat, až nebude dítě se svými rodiči. (srov. Kyriacou, 2005, str. 52) Dost častou příčinou bývá přílišně pečující matka, která nevede dítě k samostatnosti. Přebírá za dítě v podstatě veškerou odpovědnost a není schopna posoudit, co její dítě v dané chvíli nejvíce potřebuje. Bohužel takovýto přístup k dítěti pak vede v budoucnu k dalším problémům, jako je například navazování kontaktů s opačným pohlavím, neschopnosti prosadit se v životě, sportu nebo zaměstnání. (srov. Jedlička, Kořa, 1998, str. 57–58.) Dítě je pak nesoustředěné ve školní výuce, nesamostatné a východiskem pro něj může být právě vyhnutí se školní docházce. Strach z odloučení je však typický spíše pro žáky prvního stupně základní školy, zejména prvního ročníku. Jiný druh strachu se objevuje ve vyšších ročnících, a to strach z neznámého prostředí, především když dochází k žákovu přestupu na jinou školu, SOU, gymnázium a podobně nebo když dojde ke změně vyučujícího, případně ve větší míře změně spolužáků. Pokud dítě není schopno zvládnout svůj vlastní strach, je nutné vyhledat pomoc. Pokud nepomůže rozhovor s rodiči a zástupci školy jakými jsou například výchovný poradce, psycholog, apod., je potřeba vyhledat pomoc odbornou, a to pracovníky pedagogicko-psychologické poradny.

Při práci se strachem je prvořadou myšlenkou snaha ovládnout ho a dokázat využít pro vlastní prospěch. Strach nesmí přerůst hranici, kterou má každý člověk individuálně nastavenou sám v sobě, jinak ho začne paralyzovat a bránit mu v další práci a rozvoji. Pak dojde k tomu, že nejjednodušším řešením je situaci se vyhnout a ne jí čelit. Hovoříme-li o školní fobii, pak je pro ni typický iracionální strach ze školy. Žáci, kteří

trpí školní fobií, emocionálně prudce reagují při představě, že musí jít do školy. (srov. Kyriacou, 2005, str. 52)

Můžeme tedy říci, že školní fobie navazuje na strach ze školní docházky. Je však extrémně vyhrcořenějším projevem strachu. Jedná se vlastně o psychickou poruchu. U této poruchy se objevuje nepřiměřený strach a také úzkost z různých osob, předmětů nebo situací. Školní fobii pak mohou doprovázet různé symptomy, jako je bolení hlavy nebo břicha, nevolnosti, zvracení a další psychosomatické projevy. Tyto stavy již vyžadují spolupráci s pedagogicko-psychologickou poradnou, rodinou a pediatrem. Někdy bývají souvislosti se školní fobií skryté, např. ve vnějších podnětech. Mohou ji vyvolávat různé situace nebo osoby, které náhle změnili okolnosti, ve kterých se předtím dítě nacházelo.

2.1.2 Dítě se specifickou vadou

Špatné přizpůsobování dítěte a jeho špatná adaptace na ostatní osoby se projevuje již před nástupem do školy. Školní prostředí může tyto potíže prohloubit. Jedná se hlavně o nezralé děti, které by po dohodě jejich rodičů s pedagogicko-psychologickou poradnou měli mít odklad školní docházky. Tyto děti nejsou schopné snášet různá omezení, která škola přináší a zároveň podřizovat svoji činnost ostatním. Takové dítě má i problémy s respektem k autoritám. Dítě odkladem školní docházky nic neztrácí, naopak má možnost dozrát. U obtížného začleňování dítěte do třídy vrstevníků nemusí jít samozřejmě jen o nezralé dítě, ale může to být také žák se specifickou vadou, nebo abnormalitou psychickou či fyzickou. Častý nezájem o výuku vzniká u dětí, které mají smyslové nebo pohybové postižení. Takové děti se špatně soustředí na vyučování, jsou roztěkané a neklidné. Přidá-li se k tomu posměch spolužáků, je k záškoláctví jen malý krůček. Dalším problémem mohou být specifické poruchy učení. Mají za následek horší výsledky žáka a následně mohou způsobovat pocity neúspěšnosti a další psychické potíže, jako je například pocit méněcennosti, které ve svém důsledku mohou být ještě závažnější oproti objektivnímu omezení danému primární poruchou. (srov. Zelinková, 2000)

Hodnocení žáků se specifickými vzdělávacími potřebami: (příklad ze ZŠ Ostrava, Matiční ulice, č.5)

„U žáka se smyslovou nebo tělesnou vadou, vadou řeči, prokázanou specifickou vývojovou poruchou učení nebo chování se při jeho hodnocení a klasifikaci přihlédne

k charakteru postižení. Vyučující respektují doporučení psychologických vyšetření žáků a uplatňují je při klasifikaci a hodnocení chování žáků a také volí vhodné a přiměřené způsoby získávání podkladů. Pro zjišťování úrovně žákových vědomostí a dovedností volí učitel takové formy a druhy zkoušení, které odpovídají schopnostem žáka a na něž nemá porucha negativní vliv. Kontrolní práce a diktáty píší tito žáci po předchozí přípravě. Pokud je to nutné, nebude dítě s vývojovou poruchou vystavováno úkolům, v nichž vzhledem k poruše nemůže přiměřeně pracovat a podávat výkony odpovídající jeho předpokladům. Vyučující klade důraz na ten druh projevu (písemný nebo ústní), ve kterém má žák předpoklady podávat lepší výkony. Při klasifikaci se nevychází z prostého počtu chyb, ale z počtu jevů, které žák zvládl. (Při hodnocení se doporučuje užívat různých forem hodnocení, např. bodové ohodnocení, hodnocení s uvedením počtu chyb apod.) Klasifikace je provázena hodnocením, tj. vyjádřením pozitivních stránek výkonu, objasněním podstaty neúspěchu, návodem, jak mezery a nedostatky překonávat. V hodnocení se přístup vyučujícího zaměřuje na pozitivní výkony žáka a tím na podporu jeho vnitřní motivace k učení namísto jednostranného zdůrazňování chyb.“
(http://www.zs-mat5.cz/hodnoceni_zaku_5.php [online])

2.1.3 Dítě s jinou mentální úrovní

Jiná mentální úroveň dítěte se týká inteligence žáka ve vztahu k povinné školní docházce. I žáci mimořádně nadaní a talentovaní patří mezi žáky se speciálními potřebami. Tito žáci také potřebují osobitou metodiku, zvláštní výchovný přístup a pomůcky. Vzhledem k tomu, že v našem školství je kladen důraz na výkon žáka a měřítkem je množství vědomostí, které je vyjádřeno známkami, je nízká míra rozumových schopností problematická, ale naopak i mimořádné nadání dítěte. Bohužel, učitel pro velké množství žáků ve třídě pak většinou nemůže reagovat na potřeby těchto specifických skupin. Pak se stává, že nadané dítě se může při vyučování nudit, protože tempo probírané látky je pro něj značně pomalé a neustále se probírá stejné učivo. U těchto nadaných dětí pak neodpovídá vlastní pocit vynaloženému úsilí, ti se pak při vyučování nudí nebo se projevují pouze v oblastech, ve kterých dosahují úspěšnosti. Oproti tomu žák, který opakovaně zažívá neúspěch, se těžko vrací opětovně tam, kde byl neúspěšný. Je proto pro něj velice obtížné vidět smysl ve vzdělávání, které mu nepřináší kladný výsledek, ale spíše roztrpčení. (srov. Fischer, 1963) V podstatě jak děti intelektově znevýhodněné, tak děti nadprůměrně nadané jsou na tom podobně. Učitelé

zadávají stejnou práci všem, která odpovídá jejich věku, ale na rozdíl od nadaných dětí bývá tato práce pro pomalejší děti mnohem náročnější, a to jak z hlediska časového, tak obsahového. Děti takto znevýhodněné potřebují pro zpracování zadané úlohy mnohem více času, než který potřebují ostatní průměrní žáci. To může vést učitele k domněnce, že se žák na výuku nepřipravuje, že je líný a podobně. S tím pak může souviset horší hodnocení žáka, který vidí opětovně únikovou cestu v tom, že do školy nepůjde.

2.2 Vnější příčiny záškoláctví u dítěte

Z hlediska vnějších vlivů je jedním z rozhodujících faktorů sociální prostředí ve kterém dítě vyrůstá, a to zejména vliv rodiny a vrstevnických skupin. Tyto primární sociální skupiny utvářejí zázemí dítěte a formují jeho postoje k životu. Pokud rodina selhává ve své funkci, dítě spíše inklinuje k vrstevnické skupině, která potom více či méně přebírá úlohu rodiny. Stává se pro dítě zázemím, které doma postrádá. Záleží pak, jakým směrem se vrstevnická skupina ubírá, zda jde o skupinu například sportovců nebo o jinou zájmovou skupinu, anebo o skupinu, která nemá vyšších zájmů a jen se potuluje po sídlišťích či jiných místech bezcílne, hledajíce chvilkové zábavy a rozptýlení.

Mezi vnější příčiny můžeme také zařadit první lásky, které zvláště v pubertálním věku ovládají psychiku dospívajících, dále roční období, kdy zvláště při slunečném počasí a období zkoušek před prázdninami jsou děti náchylnější k záškoláctví. (srov. Kyriacou, 2005)

2.2.1 Vliv rodiny

Jak už bylo řečeno, rodina patří mezi nejvýznamnější faktory při utváření osobnosti dítěte. Funkční rodina je jeho zázemím a oporou. Jakákoli krize, ať jde o rozvod, onemocnění nebo úmrtí v rodině se nesmazatelně zapisuje do vědomí dítěte, narušuje jeho jistoty, vyvolává pocit zklamání, beznaděje, bezmoci a zároveň podkopává sebedůvěru dítěte. Zvyšuje se u něho riziko výskytu negativního chování, pokud se problémy začnou hromadit.

V procesu socializace jedince a jeho výchovy má rodina opravdu nezastupitelnou úlohu. Utváří jeho vztah k hodnotám, ovlivňuje jeho názory i styl života. Sociální status rodičů, vzdělání a jejich věk, morální principy, velikost rodiny, ale i společné soužití rodičů mají vliv na způsob výchovy. Rodina tedy výchovu dítěte může ovlivnit jak pozitivně, tak i negativně. Pokud rodina svoji výchovnou funkci plní nedostatečně nebo

špatně, bývá následkem vytvoření nevhodných vzorců jak chování, tak i návyků. To se pak projeví například v nedostatečné pečlivosti, odpovědnosti, respektu ke druhým, úcty, svědomitosti. Díky absenci odpovědnosti pak může dítě snáze inklinovat k záškoláctví.

Častou příčinou špatné výchovy v rodině bývá alkoholismus jednoho, případně obou rodičů, rozvrat rodiny, malý zájem o dítě, násilí v rodině, gamblerství, nízké vzdělání rodičů, nejednotnost výchovného působení v rodině. To jsou samozřejmě jen některé příčiny, které mohou vést dítě k tomu, aby se vyhýbalo školní docházce. Časté konflikty v rodině mohou vést i ke konfliktům žáka ve škole, a to má samozřejmě vliv na jeho prospěch a chování. (srov. Jedlička, Kořa, 1998, str. 56) Pokud chybí v rodině otec a dítě tak vyrůstá v neúplné rodině, zvyšuje se riziko nežádoucího chování zvláště u chlapců. Tyto děti mívají horší školní výsledky a větší tendenci k nezákonnému jednání. Podle Galbavého si mladý člověk má z rodinného prostředí odnášet do života správný vztah a také úctu k společenským hodnotám a základním principům. Pokud výchova v rodině nesplňuje tuto funkci, vznikají o to větší předpoklady pro vznik delikventního prostředí. Stabilita rodiny je důležitým předpokladem správné a zdravé výchovy dětí. Nejdůležitější úloha při výchově dětí přináleží rodičům, kteří by měli být svým osobním životem, chováním a také vztahem ke společnosti příkladem pro své děti. Tímto se sice zamýšlí nad vznikem delikvence u dětí, ale pravidelné záškoláctví může být a i bývá počátkem patogenního chování jedince, které časem může vyústit až v jeho delikventní jednání. (srov. Galbavý, 2006, str. 94, přeloženo ze slovenštiny)

Nechuť dítěte ke vzdělávání mohou rodiče v dítěti vypěstovat také tím, že dítě, které na výuku jednoduše nestačí vlivem nižší inteligence, zdravotních problémů nebo mentálních poruch, přetěžují svými nadměrnými požadavky na výsledky. Potom dochází k situacím, kdy rodiče nejsou spokojeni s průměrnými nebo podprůměrnými známkami dítěte, přestože dítě za své školní výsledky objektivně nemůže. Nedochází-li v takových případech k ocenění dílčích úspěchů, které jsou sice relativní, ale pro dítě značné a dítě neuvidí žádný výsledek své snahy, je tím frustrováno. Mezi prvními, u koho děti hledají ocenění a pochvalu, jsou zcela přirozeně rodiče. Velmi důležité je, aby rodiče dítě oceňovali především za jeho snahu a nejen za jeho výsledky. Existuje však celá řada rodin, která k výchově svého potomka takto nepřistupuje. Zelinková popisuje problémové rodiny takto:

1. **nezralé rodiny** - rodinu zakládají často velmi mladí a nezralí manželé, většinou z důvodu nechtěného otěhotnění partnerky. Vztah k jejich dítěti může být protichůdný a rodiče mohou vnímat narození dítěte spíše jako překážku nebo narušení jejich vztahu. Nevyzrálost takové rodiny pak může mít za následek nedostatek zájmu o dítě ze strany rodičů, a to může vytvářet dítěti podmínky a prostor pro záškoláctví. Rodiče pak mohou jednání svého dítěte i krýt, jen aby jim nepříbily další problémy.
2. **přetížená rodina** – v rodině může nastat situace, že rodina vlivem nahromaděných problémů, může přestat zvládat některé povinnosti a vzniklou situaci nedokáže účinně řešit. Může se jednat třeba o konflikty v rodině, finanční tíseň rodiny, úmrtí v rodině, dlouhodobou nemoc člena rodiny nebo narození dalšího dítěte a jiné problémy, které dočasně naruší běžný chod v rodině. V takovém případě může dojít k přesunu zájmu z dítěte k danému problému a i když se rodina výchově jindy velmi dobře věnuje, nemusí si povšimnout zhoršeného prospěchu, party problémových vrstevníků, absence ve škole, atd. Na základě problémů v rodině může dítě unikat do nemoci a tak se vyhýbat školní docházce.
3. **ambiciózní rodina** - rodiče jsou soustředění na dosahování vlastních cílů. Rodina bývá sice zajištěna po stránce materiální, ale často se stává, že dítě citově strádá. Zaměření rodiny na jiné, nejčastěji materiální hodnoty, pak vede k nezájmu o to, jak dítě tráví svůj volný čas. Problémové chování dítěte pak může třeba znamenat pokus na sebe upozornit.
4. **perfekcionistická rodina** – je rodinou, která je orientována na nejlepší výkony a výsledky, ale požadavky často převyšují schopnosti a možnosti jednotlivých členů. To často vede k úzkosti dítěte a napětí v rodině. Dítě pak hledá uznání jinde, a proto může více inklinovat k vrstevnickým skupinám. Často se stává, že tyto perfekcionistické požadavky rodičů na školní výsledky neodpovídají reálným schopnostem dítěte, u kterého vzniká psychické napětí, má strach z neúspěchu a následného trestu, a to může vést mimo jiné k vyhýbání se školní docházce, tedy až k možnosti selhání.
5. **rodina autoritářská** – je rodinou, která má nastavena přesná pravidla, jejichž dodržování zajišťuje dost často fyzickými tresty. Takový přístup k výchově má

negativní vliv na rozvoj dítěte. Často bývá kompenzován agresí vůči zástupným objektům. Stejně jako v předešlém případě se může objevit strach ze selhání a případného trestu a tedy nutkání se tomuto selhání vyhnout (dítě například nechce jít do školy jen proto, aby domů nepřineslo špatnou známku).

6. **rodina protekcionistická** - v takové rodině fungují postoje, které přílišně ochraňují a rozmazlují dítě. Taková rodina považuje vnější svět za ne příliš přátelský. U dítěte není rozvíjena samostatnost a dítě se neučí zvládání překážek a konfliktů. Tento přístup bývá častěji prosazován matkou dítěte, která se dítě snaží chránit před různými nepříjemnostmi. Klidně ho dokáže omluvit z výuky jen proto, aby zabránila jeho případnému selhání. Takto dost často dochází ke skrytému záškoláctví, a to s vědomím rodičů.
7. **rodina liberální** – se vyznačuje přemírou volnosti a nedostatkem kontroly, rodina nemívá pevná pravidla, výchova naopak probíhá neorganizovaně až chaoticky. To může vést k egoismu a lenosti, dítě má pak problémy s autoritami a sklon sdružovat se v asociálních vrstevnických partách.
8. **odkládající rodina** – rodiče své výchovné působení na dítě přenechávají někomu jinému. Bývají to prarodiče nebo jiní příbuzní, sousedí, známí. U dítěte často dochází k subdeprivaci, protože si nemůže vytvořit silné vazby na jednu pečující osobu. Dítě opět může vyhledávat kompenzaci u vrstevnických skupin.
9. **disociovaná rodina** – dochází u ní ke konfliktům ve vnitřních i vnějších vztazích. V rodině se objevují tyto patologické jevy: alkoholismus, drogy, nezřídká prostituce, rozvodová situace. U dětí taková výchova způsobuje vážnou maladaptaci. Bohužel, poskytuje mu negativní vzorce chování. Dítě mívá problémy s uznáváním norem, autorit. Na základě špatných výchovných vzorů v rodině je značně ohroženo např. závislostmi, ale i delikvencí a jinými patologickými jevy. (srov. Zelinková, 2007)

Rodiče mohou povzbuzovat dítě k nerespektování školních povinností a patologickému chování i neuvědoměle. Prostřednictvím dítěte si rodič může plnit své nevědomé přání. Dítě se ztotožňuje nejen s tím, co rodič říká, ale umí poznat také rodičovy nevyjádřené potřeby a pocity. Rodič jakoby chování dítěte neschvaluje, ale ono pozná, že to není myšleno vážně. Bývají to různé nedůslednosti ve výchově, protikladné instrukce. Pro

dítě to však znamená, že něco, co by mělo být zakázané je dovolené. (srov. Matoušek, Kroftová, 1998, str. 44) V takovém případě i když je dítě pokáráno, ale nejsou z toho vyvozeny žádné důsledky (někdy rodič sám přizná svoji někdejší častou neúčast na výuce), může v dítěti vzbudit pocit, že takové jednání sice povoleno není, ale když se ho dopustí, obejde se to bez trestu.

2.2.2 Vliv vrstevnické skupiny

Vrstevnická skupina je vlastně spontánní skupina dětí (mladistvých), přibližně stejného věku. Má buď pozitivní vliv na jedince při utváření životních postojů a hodnot, ale může mít i negativní dopad na chování a vývoj dítěte, resp. mladého člověka. Vrstevnická skupina poskytuje nejen pomoc, ale především vytyčuje meze chování. Vztahy mezi vrstevníky velmi významně ovlivňují formování osobnosti nezletilého. V období dospívání právě výrazně narůstá vliv skupiny. V pubertálním a adolescentním věku je mladý člověk mnohem náchylnější k nekritickému jednání a přijímání negativních vzorů chování starších kamarádů. Důležitost vrstevníků jako činitelů socializace vzrůstá v adolescenci.(srov. Matoušek, Kroftová, 1998)

V dnešní době stále více roste význam formálních vrstevnických skupin jako je škola, zájmové kroužky, sportovní oddíly, ale i neformálních skupin jako je scházení dětí na sídlišti, neformální setkávání dětí v nízkoprahových zařízeních jako jsou salesiánská zařízení pro děti a mládež, kde si děti hrají, tráví svůj volný čas libovolně, mají možnost se doučovat a psát si domácí úkoly (mimo jiné zde například fungují i poradny pro rodiče „problémových“ dětí), protože mnoho dětí užívá stále více času mimo rodinu a domov. Dostávají se tím proto dříve, na delší dobu a ve větší míře do interakcí se svými vrstevníky. Opakem těchto dětí jsou ty děti, které vysedávají doma mnoho hodin u svých počítačů a izolují se v podstatě od normálního světa vstupem do virtuálního.

Pokud se dítě dostane do neformální party vrstevníků, která nemá jinou náplň trávení svého volného času než je páchání trestné činnosti, nastává problém. Ruku v ruce pak s tímto patologickým chováním přichází na řadu i záškoláctví. Tato neformální uskupení vrstevníků se mohou vydělovat z formálních skupin jako je školní třída, zařízení pro rizikovou mládež, ale vznikají i spontánně na sídlištích měst. (srov. Matoušek, Kroftová, 1998, str. 85)

Pro děti pocházející z dysfunkčních rodin, bývá vrstevnická parta ještě významnější, než pro děti s kvalitním rodinným zázemím. Chtějí obstát v očích vrstevníků, a proto mnohem více dodržují pravidla konformity ve skupině. Přejímají i postoje skupiny, včetně názorů a způsobů chování.

„Nároky na konformitu jsou ve vrstevnické skupině obvykle vyšší než ve všech jiných skupinách. Zahrnují nejen způsob vyjadřování, ale i úpravu zevnějšku, druh preferované hudby, způsob chování k opačnému pohlaví, postoj ke škole, případně k práci, k rodičům, penězům, k sexualitě, ke kouření, k drogám, k alkoholu atd.“
(Matoušek, Kroftová, 2003, str. 83)

U dětí, které v rodině nenacházejí podporu a citové zázemí je velmi pravděpodobné, že dítě bude usilovat o kladné přijetí do vrstevnické skupiny. Z vývojové psychologie víme, že v období puberty klesá výrazně vliv rodiny a naopak vzrůstá vliv vrstevnické party. Na tyto děti má vliv vůdce party a také ho využívá. Dítě většinou musí splnit vstupní rituál, který může být v rozporu s normou. Často pak bývá dítě partou nebo vůdcem party vydíráno, že na něj bude vše prozrazeno. Delikventní party většinou vznikají sdružováním dětí nebo mladistvých, kteří se znají z místa bydliště, například městské sídliště nebo z jedné instituce jako je škola či dětský domov. Je třeba připomenout, že sociálně negativní vliv party nemůže být silný v takovém případě, když rodinné prostředí je bezproblémové a dítě je také ve škole spokojené. Delikventní chování vzniká většinou tam, kde kvalitní hodnoty v rodině chybí.

2.2.3 Ovlivňování masmédií

Významnou úlohu v ovlivňování dětí i mládeže hrají i masmédiá. Mezi ta, která nejvíce působí na děti a mládež je televize a internet. Děti a mládež tráví sledováním televize a internetu mnoho svého volného času. U dětí často dochází k poklesu zájmu o některé volnočasové aktivity, například četbu časopisů nebo knih, slábne u nich zájem o kino, divadlo nebo výstavy, ale narůstá zájem o sledování televize, internetu a sociální sítě facebook. Podle výzkumu sleduje mládež v televizi nejčastěji programy, které se týkají populární hudby, zábavných pořadů, českých seriálů a filmů. Surfují na internetu a dopisují si na sociálních sítích, kde na ně anonymně mohou působit různé nežádoucí a negativní faktory.(srov. Matoušek, Kroftová, 1998, str. 102)

Údaje o tom, kolik času děti a mladí lidé věnují televizním obrazovkám a vysedávání u počítače mohou působit výstražně, ale problém nespočívá ani tak v tom,

kolik času lidé tráví sledováním televize, ale spíše v náplni programů. Sledování zakázaných pořadů mezi dětmi někdy posiluje jejich pozici v kolektivu. Bývají pak druhými dětmi obdivovány. Naopak děti, které jsou v kolektivu neoblíbené, se mohou ještě více dostat do izolace tím, že budou svůj volný čas trávit výhradně samy před televizní obrazovkou (srov. Blažek, 1995, str. 25-26). Sledování televize a internetu může mezi jedinci, kteří mají sklony k určitému problémovému chování, podporovat jejich asociální chování.

Děti vnímají televizní pořady odlišně než dospělí. Často je některé scény zasáhnou více, než by dospělého napadlo. Taková situace rodinné krize v televizním pořadu může na dítě působit mimořádně emocionálně, neboť se samo obává v hloubi duše ztráty rodiče. Proto také platí, že čím lepší jsou rodinné vztahy a čím lépe se v nich dítě cítí, tím snadněji se vyrovnává se silnými zážitky z televizní obrazovky a tím méně jim propadá. (srov. Blažek, 1995)

Někdy také jako negativní vzor mohou působit na děti takové seriály ze školního prostředí, kde žáci svého učitele nerespektují, a při vyučování si dělají v podstatě co chtějí. To v nich může evokovat pocit, že kázeň ve škole vlastně není až tak důležitá.

Oproti tomu přehnaná důslednost rodičů, zakazujících dítěti některé pořady, případně mu nedovolující hrát oblíbené hry na počítači, může vyčleňovat dítě z kolektivu. Příkladem může být seriál, který většina třídy sleduje. Ve škole pak opakovaně probírají, co se v které části odehrálo, a tím se vlastně upevňuje vzájemná soudržnost. Když někdo seriál nezná, stojí na okraji kolektivu. Proto je vždy žádoucí k těmto rozhodnutím přistupovat s citem a rozumem a dbát zřetel na povahu dítěte.

2.2.4 Vliv školního prostředí na záškoláctví

„V současné době nedokončí vzdělání třetina učňů. Nudí je to. Absencí na středních školách je už tolik, že žáci často nezvládají učivo a nakonec předčasně odcházejí bez výučního listu či maturity. U dvouletých učebních oborů je to v průměru každý třetí. Nízká vnitřní motivace žáků ke vzdělání a malý zájem o průběh a výsledky vzdělávání ze strany zákonných zástupců žáků, zejména v učebních oborech souvisejí s vysokou mírou školní neúspěšnosti a odchody ze vzdělávání“ stojí ve výroční zprávě České školní inspekce za rok 2015. Podle ní vychází v průměru 137,1 zmeškané hodiny na žáka ve středním školství, z toho 58,9 je neomluvených. Příčin záškoláctví je vždy několik současně. Z 82 procent jde o *„nepřízpůsobení se školnímu režimu“*. Vliv rodinného

prostředí byl zaznamenán v polovině případů a ve 36 procentech neomluvených hodin měly vliv volnočasové aktivity. „Ke zlepšení nepomáhají ani opatření škol, tedy ani restrikce, ani motivace žáků formou stipendií, případně různých příspěvků vázaných na docházku,“ napsali inspektoři. Předčasnými odchody ze středního vzdělávání se před dvěma lety zabývala studie Jany Trhlíkové z Národního ústavu pro vzdělávání, která obsahuje zatím nejdostupnější údaje. (<http://www.novinky.cz/domaci/390547-tretina-ucnu-vzdelani-nedokonci.html>)

Ve Velké Británii proběhlo mnoho výzkumů, které se zabývaly příčinami výskytu záškoláctví. Dle studií (srov. Kyriacou, 2005, s. 49) jsou nejčastější důvody tyto:

- nezáživnost a nudnost vyučování
- příliš náročná práce ve vyučovacích hodinách
- přísná školní atmosféra
- problém žáka s některým z učitelů pedagogického sboru
- pocit, že je žák školou odmítán
- žák měl pocit, že se mu škola věnuje nedostatečně
- šikana a ponižování
- potřeba trávení času s kamarády, případně o samotě
- nesouhlas se školními osnovami

Dalšími příklady podle Institutu pro sociální vylučování mohou být situace, kdy škola sama záškoláctví ovlivňuje:

- žák má problémy se čtením (např. specifické poruchy učení). V takovém případě se dítě může stydět za své problémy a bojí se vystoupit před třídou, protože ho to značně stresuje, a proto volí raději možnost vyhnout se takové situaci.
- šikana ve třídě nebo škole
- problém s některým z vyučovacích předmětů nebo také učitelů
- pocit, že je předmět zbytečný a nudný

(srov. Kyriacou, 2005, str. 50)

Škola je po rodině samozřejmě další významnou institucí, která se podílí na vzdělávání a socializaci dítěte. Má ho naučit nejen teoretickým znalostem a dovednostem, ale také ho učí postojům a názorům a v neposlední řadě i funkční gramotnosti.

Ve školním prostředí na dítě působí celá řada faktorů, které ho ovlivňují. Mimo učiva a jeho obsahu je to osobnost učitele, spolužáci, třída a její vybavení, školní atmosféra.

Na druhou stranu u spousty žáků chybí motivace. Tomáš Feřtek ze společnosti EDUin, která situaci ve školách mapuje, zdůraznil, že podmínky ve školách se zásadně liší. *„Základní problém je demotivace. Ta se projevuje na průmyslovkách a odborných školách. Tam najdete školy, kde ty děti víc nejsou, než jsou.“*

Podle něj lze hledat kořeny ztráty motivace na druhém stupni ZŠ. *„Myslím si, že to jsou lidi, kteří jsou vzdělavatelni, ale ten systém je odsune stranou někdy v 6. a 7. třídě, kdy jsou v problémovém věku. Vědí, že na učňák se dostanou všichni, takže se nijak nesnaží a školy se soustředí na ty děti, které aspirují na střední školy. Na učňáky jdou žáci s tím, že je to tak trochu prohra. Učení je nebaví, do školy se jim moc nechce, ale jiná možnost není, tak co jim zbývá. Takže tam chodí co nejméně.“* Feřtek vidí chybu i v systému financování škol. Pokud totiž škola dostává peníze podle počtu žáků, pak mohou neomluvené absence i tolerovat, aby nemusela výtečníka vyhodit. Podle Feřtka by měl chystaný kariérní řád lákat nejlepší učitele právě do těchto škol.

„Učit na učilišti se bere jako podřadná práce, přitom je to tam mnohonásobně těžší. Na gymnáziu jsou děti schopny se naučit tabulky pozpátku, když jim to přikážete. Na učilišti po vás hodí houbou“ uzavřel Feřtek. (<http://www.novinky.cz/domaci/390547-tretina-ucnu-vzdelani-nedokonci.html>)

Stále rostoucí tlak na výkon a výsledky všech jedinců se projevuje tak i ve školách. Známkový systém rozděluje žáky na úspěšné, méně úspěšnější a neúspěšné.

Tržní ekonomika podporuje vzdělávací systém v tom, aby ti nadanější byli vzdělávání lépe. Méně úspěšné žáky pak jejich neúspěch může od zájmu o vzdělávání odrazovat. To se pak může projevat i nedocházením na výuku. Když se k tomu přidá slabá angažovanost a malý zájem učitele o zlepšení tohoto stavu, mohou ve třídě vznikat zárodky asociálního chování. To může ovlivnit učitel i tím, že některé žáky vyzdvihuje a jiné zatracuje. Může dokonce ovlivnit i šikanu například tím, že některé jedince označí za „černé ovce“ třídy, které nedosahují stejných výsledků jako ostatní. Tito jedinci se pak mohou cítit vyloučení z většiny, cítí, že nemají co ztratit a může u nich docházet k asociálnímu chování. Začnou hledat náhradní možnosti seberealizace a nezdělaná nastoupí na delikventní dráhu. Ta jim vynahrazuje neúspěchy ve škole a jejich vyloučení od úspěšných. To se projevuje ve výtržnictví, drobných krádežích,

záškoláctví, a tím dále se prohlubujícím zhoršením prospěchu ve škole. (Matoušek, Kroftová, 1998, str. 77)

Je velice důležité pro formování postojů dětí, jak škola účinně reaguje na projevy asociálního chování. Zda dodržuje pravidla, která si stanovila a která jsou ukotvena ve školním řádu a jestli platí pro každého stejně. V opačném případě může neblaze ovlivnit představu dětí, kde jsou hranice slušného chování a toho, co se ještě může a co už ne. Učitelé by měli vždy včas informovat rodiče o případných změnách v chování jejich dítěte, které často signalizují nějaký problém.

Se záškoláctvím souvisí i kázeň žáků ve škole. Převážná většina bezproblémových žáků vnímá porušování kázně ve škole negativně, jako něco co je ruší. Učitelé i žáci se shodují, že největším problémem je drzost některých žáků, vulgárnost, šikana a vandalismus. Jako další problém vnímají záškoláctví spojené s užíváním alkoholu a návykových látek, také s kouřením a drobnými krádežemi.

Učitelé jsou dnes v nezáviděníhodné pozici. Mají tolerovat individualitu osobnosti žáků, příliš mnoho prostředků na jejich ukáznění však nemají, ale zároveň je mají naučit množství učiva, což ve třídě bez kázně bývá problém. Často jsou také napadáni ze strany rodičů a odpovědnost za problémy svých dětí svalují rodiče na ně. (srov. Matoušek, Kroftová, 1998)

2.2.5 Záškoláctví u žáků z romských rodin a specifika jejich vzdělávání

Samostatnou kapitolou je záškoláctví minoritních skupin, zvláště pak romských žáků. Časté absence a další problémy s docházkou do školy u této menšiny jsou zapříčiněny převážně jinými důvody, než které jsou výše popsány. Mají být vnímány pro žáky obecně, vzhledem k jinému přístupu k životu a především ke vzdělávání. Šotolová, která se zabývá vzděláváním Romů to vidí takto:

Romskou menšinu charakterizuje život pro přítomnost. Romové většinou neplánují budoucnost, protože pro ně nemá takový význam, jak tomu bývá u většinové společnosti. Jsou zvyklí na okamžité uspokojování svých potřeb, a proto pro ně setrvávání ve školních lavicích, navíc bez možnosti ekonomického zisku, nemá valné místo v žebříčku hodnot. Vzdělání není jejich prioritou. Z toho pramení nízká podpora vzdělávání jejich dětí. Většina z nich navíc pamatuje školu jako místo, kde nezažili úspěch, ale byli často přesunuti do zvláštních škol a to vnímali jako snižování jejich hodnoty. Nemůžeme se také proto divit, že se u nich učitelé často nesetkávají

s podporou vzdělávacích záměrů. Situace se sice zlepšuje, ale velmi pozvolna a tak vlastně určitý odpor a nezájem o vzdělávání přechází z generace na generaci. Na dítě nebývá vytvářen žádný tlak a díky tomuto působení rodiny také necítí povinnost svědomité docházky do školy. Proto mu nepřijde trestuhodné se z výuky kdykoliv vzdálit, aniž by pociťovalo, že dělá něco nedobrého. (srov. Šotolová, 2008)

Nezanedbatelným problémem je také jiné trávení volného času dětí z romských rodin a nízký smysl pro povinnost. Děti většinou nebývají vedeny k zájmové činnosti, která by je jakkoli smysluplně rozvíjela. Je běžné potkávat romské děti různého věku, které se potulují bezcílně po ulicích, aniž by se věnovali jakékoli konkrétní činnosti. Ani doma od nich zpravidla není vyžadováno, aby plnili své školní povinnosti nebo dělaly drobné domácí práce. A protože odmalička „nemusí nic“, probíhá jejich dětství volně a neřízeně. Proto u nich bývá přechod k povinné školní docházce o mnoho problematičtější. Najednou musí sedět denně několik hodin ve školní lavici, chovat se tiše, dávat pozor na výuku a po návratu ze školy ještě dělat domácí úlohy.

Z důvodu nezájmu o výuku a z toho pramenících obtíží v ní (někdy také díky nedostatečné znalosti českého jazyka na potřebné úrovni, tak aby mohly stačit ostatním dětem), radí se ve škole k těm méně úspěšným a proto je logické, že se z prostředí, ve kterém často selhávají, snaží unikat. Často tyto úniky končí u záškoláctví, delikventní činnosti nebo povalečství. (srov. Šotolová, 2008)

Problematika u romských rodin je velmi rozmanitá. Romské rodiny se dělí do tří skupin:

1. Integrované rodiny – bývají poměrně dobře sžití s většinovou společností, rodiče mají většinou zaměstnání, vedou své děti zodpovědně ke školní docházce a jsou také přijímány svým okolím.

2. Dále rodiny, které se nedostatečně zajímají o společenské normy, jejich pracovní návyky bývají jen základní, a pokud pracují, tak většinou jako pracovní síly bez kvalifikace. Děti do školy chodí, ale nepravdělně. Bezproblémové začlenění těchto rodin a jejich plná integrace je proto mnohem obtížnější, stejně tak výchovné působení. Tyto rodiny se snaží o přiblížení se životu většinové společnosti, ale tato podobnost bývá však pouze povrchová.

3. Další skupinou jsou rodiny patřící k těm zaostalejším. Nemají zájem na přizpůsobení života normám majoritní společnosti. Nestojí ani o změnu svého

společenského postavení. Žijí většinou v osadách kočovným životem, kde nemají zajištěny základní hygienické a sociální podmínky. Rodiče nemají ani zájem o vzdělávání svých dětí. Takovým životním postojem a v podmínkách, ve kterých dobrovolně žijí, ohrožují vývoj i výchovu svých dětí pro podmínky života většinové společnosti.

Při vzdělávání romských dětí můžeme narazit i na další problémy jako je například soudržnost romských komunit. Pokud se někdo z nich začne příliš podobat tzv. „gadžům“, což je v romštině označení pro všechny lidi neromského původu, nebo dosáhne významnějšího postavení v zaměstnání, případně je úspěšnější ve vzdělání, může ztratit důvěru romské komunity a ta se pak od něj začne distancovat.

Tato problematika vzdělávání romského etnika má také své vnější a vnitřní podmínky, které mají vliv na školní úspěšnost romských žáků. (srov. Kovaříková, 2007) Mezi vnitřní činitele patří tělesný stav žáků (špatná životospráva, nemocnost, postižení senzomotorického charakteru) a také psychické vlastnosti. Problémem motivace ke vzdělávání je u nich malá vytrvalost, nepozornost, poruchy učení a také chování. Mezi vnější činitele patří především vliv rodiny a školní prostředí.

Romové mají svůj režim dne odlišný, kdy vlastně ožívají večerem, který je pro ně hlavní částí dne, uléhají pozdě v noci do postele a neznají většinou ranní vstávání a to také bývá častým důvodem pro záškoláctví romských dětí. Pro romské dítě bývá obtížnější vstávat okolo sedmé hodiny ranní, než pro ostatní děti. Pokud tedy ráno vstanou, trvá jim delší čas, než se dostatečně proberou, aby se mohly věnovat výuce. Pokud tedy chybějí na počáteční hodiny, tak tato absence se také započítává do celkových neomluvených hodin. Proto se doporučuje, aby ve třídách s romskými žáky začínal denní rozvrh výuky předměty např. různé výchovy, kde nejsou kladeny vysoké nároky na pozornost a koncentraci žáků.

Častým důvodem neúspěšnosti romských žáků není nedostatek intelektu, ale styl výuky a nevyhovující tempo. S některými romskými dětmi je lepší pracovat spíše individuálně, a to v běžné třídě, kde bývá více žáků, nebývá uskutečnitelné. Z tohoto důvodu bývá mnoho žáků přerazováno do speciálních škol, kde není tolik dětí a kde se jim učitelé mohou více individuálně věnovat a zajišťovat tak lépe vzdělávací potřeby žáků. Dříve se tyto školy jmenovaly pomocné nebo zvláštní, ale po protestech romské komunity, která tyto názvy považovala za diskriminační, se přejmenovaly na speciální školy. Rodiče totiž musí souhlasit s přerazením dítěte, ale část rodičů se tomu bránila

a chtěla dítě udržet za každou cenu v klasické základní škole, protože se obávala určité „stigmatizace“ svých dětí a následné společenské diskvalifikace, přestože děti měly v klasické škole značné obtíže a zažívaly pocity neúspěchu. Mnohokrát pak romští žáci opakovali ročníky a neměli dokončené základní vzdělání. (srov. Šotolová, 2008)

Problematika vzdělávání Romů není jednoduchá a ani najít účinný recept není snadné. Můžeme diskutovat celé hodiny o tom, v čem je romské etnikum jiné a jak by se dal zlepšit systém vzdělávání Romů. To ale není účelem této práce. Zde jsou popsány jen některé nuance odlišnosti záškoláctví romských a neromských dětí. Pravdou však zůstává, že výskyt záškoláctví u romských žáků je vyšší než u žáků většinové společnosti. Jedno však zůstává společné všem záškolákům. Pokud se ve škole necítí dobře, nedosahují uznání, cítí se méněcenní nebo jsou šikanováni, je to dostatečným důvodem, aby se škole bez rozdílu vyhýbali.

Přesto vzdělanostní úroveň Romů stále stoupá. V padesátých letech minulého století bylo negramotných zhruba 80 % Romů, ale v roce 1980 již jen okolo 3 %. Přibývá občanů romské národnosti, kteří mají úplné základní vzdělání a někteří pokračují dále ve studiu na středních školách. I když se nedají očekávat zázraky, můžeme věřit, že se situace bude i nadále zlepšovat. Také vzhledem k tomu, že primárně vše vychází z výchovy v rodině, je jasné, že další vývoj je i otázkou generační, a záleží na tom, jak budou dnešní a budoucí generace, které mají vyšší vzdělání než měli jejich rodiče, své děti vychovávat. (srov. Šotolová, 2008) I přes veškeré pozitivní pokroky ve vzdělávání romského etnika, zůstává postoj Romů ke vzdělávání však spíše negativní.

Aby se zlepšil vztah romských dětí ke škole a vzdělávání vůbec, je nutné udržet co nejvíce romských dětí na základních školách a tím jim otevřít cestu k vyššímu vzdělání. Také pro stát je provoz speciálních škol finančně náročnější oproti školám základním. Trendem je integrace co největšího počtu žáků do běžných základních škol, a to nejen romských žáků, ale i žáků s tělesným nebo jiným postižením. Pro zlepšení školní úspěšnosti, je důležitá příprava na vzdělávání nejen v rodinách, ale také již v mateřských školách, případně v nultých ročnících škol základních. Tam by se o děti starali odborníci, tedy speciální pedagogové, kteří by je pro školní docházku připravovali. Je potřebné podporovat zvláště předškolní vzdělávání. *„Ve spolupráci s romskými politickými institucemi a občanskými subjekty je třeba zvýšit počet romských dětí pravidelně docházejících do mateřské školy, a to alespoň dva roky před začátkem*

školní docházky“ (Šotolová, 2008, str. 40) Předpokládá to přesvědčovat rodiče o tom, že je vhodné a žádoucí, aby děti docházely již do mateřské školy, nejlépe 2 - 3 roky před základní školou. V této době mají pedagogičtí pracovníci dosti času pracovat s dětmi při rozvoji českého jazyka i romštiny, tak je i cíleně připravovat pro požadavky základních škol.

Je třeba také větší osvěty mezi romskou komunitou, aby rodiče více využívali služeb speciálně pedagogických center, dále pedagogicko-psychologických poraden a také dalších pedagogických pracovišť. Můžeme konstatovat, že takovou pomoc při předcházení školnímu selhání potřebují všechny děti pocházející z rodin sociálně a ekonomicky slabších, nebo s nízkou socio-kulturní úrovní.

„Objektivně posuzovat míru připravenosti romského dítěte na povinnou školní docházku, to znamená neuplatňovat testy standardizované na neromskou populaci.“ (Šotolová, 2008, str. 41)

Možností základních škol při přípravě na specifika romských dětí je například vytvoření vyrovnávacích tříd, kde bude nízký počet žáků, a které umožní individuálnější přístup k dětem. Zapojování různých činností do vyučování, jako je hudba a tanec, které jsou Romům blízké, také přispívá k lepší motivaci pro vzdělávání.

U středního vzdělávání je také třeba zamyslet se nad potřebami romských žáků a vhodným způsobem ho přizpůsobovat. Například zřizováním tříd umožňujících absolventům speciálních škol jejich další vzdělávání, které by je lépe připravilo na život v tržních ekonomických podmínkách. I učební obory by mohly nabízet některá studijní zaměření, která jsou blízká jejich tradicím. (srov. Šotolová, 2000)

„V zájmu uplatnění romské mládeže zřizovat speciální rodinné školy pro absolventy speciálních škol a žáky s neukončeným vzděláním na základní škole. Výuku zaměřit na doplnění žádoucí míry učiva a získání poznatků a dovedností pro vedení domácnosti, péče o děti a rodinu, základy vaření a šití, základní občanskou orientaci apod., i na získání kvalifikace a profesionálního uplatnění. Žákům, kteří projeví zájem a schopnosti, přednostně umožnit vyučení nebo studium na střední škole.“ (Šotolová, 2008, str. 41)

Pokud opravdu chceme zlepšit vztah Romů ke škole a vzdělávání vůbec je prvořadě se zaměřit na práci s jejich rodinami. Bývá však často dosti problematické, aby se rodiče do školy dostavili. Učitel také těžko může docházet za žáky do romských rodin ve svém volném čase. Cestu k rodinám dětí lze najít skrze různé besídky a vystoupení

pořádaných školou. Dítě, které má problémy s matematikou nebo jazykem může vynikat třeba v estetických předmětech. Romské děti jsou kreativní, mají rády tanec, zpěv, atd. Mnoho rodičů by rádo vidělo svoje dítě vyniknout a právě těmito kontakty by mohla být navázána spolupráce rodičů se školou.

Dalším opatřením, kterým může škola částečně eliminovat neúspěšnost romských žáků ve škole a také jejich záškoláctví, je využití Rámcového vzdělávacího programu k přizpůsobování výuky potřebám těchto dětí.

Jiným opatřením k eliminaci selhávání romských, ale i ostatních žáků, kteří mají specifické vzdělávací potřeby, jsou pedagogičtí asistenti. Ti se mohou věnovat dětem individuálně, a mohou jim pomáhat konkrétně s tím, v čem mají aktuálně problémy.

3. Prevence záškoláctví

Prevenčí se rozumí předcházení nežádoucích jevů. V České republice je prevence školních nežádoucích jevů uspořádána ve třech úrovních.

1. *Meziresortní úroveň* – jedná se o preventivní politiku. Vláda koordinuje jednotlivé resortní programy.
2. *Úroveň resortní* – působení jednotlivých ministerstev, zavádění nových postupů, a ovlivňování tvorby legislativy.
3. *Úroveň místní* – zahrnuje orgány ve veřejné správě a samosprávě, městské a obecní policie a také neziskové organizace. Nejefektivnější je prevence na místní úrovni, protože je zde možnost zaměřit se na problémy, které se vyskytují v daném místě.

3.1 Prevence kriminálního chování

Záškoláctví je někdy spojeno i s drobnou kriminalitou. Rozlišujeme dva druhy prevence kriminality, a to situační a sociální.

Prevence situační se týká takových opatření, která zamezují výskytu patologických jevů. Je to například zabezpečení majetku a podobně. Takováto prevence ale přes svoji důležitost není zaměřena na chování pachatelů.

Sociální prevencí rozumíme přijetí takových opatření, která předcházejí sociálním excesům a sociálnímu selhávání. Pod sociálním selháním si můžeme přečíst v pedagogicko-psychologickém slovníku toto: „*souhrnné označení pro delikventní a kriminální chování, jednání v sebevražedném úmyslu, předčasné ukončení povinného vzdělávání, nezaměstnanost, vznik závislosti na alkoholu, apod.*“ (Hartl, Hartlová, 2000, str. 528)

Prevenčí dále dělíme na primární, sekundární, terciální. Primární se věnuje především předcházení výskytu ohrožujících situací. Sekundární prevence se již zaměřuje na takovou rizikovou skupinu obyvatel, která je více ohrožena patologickým jevem než zbytek populace a u níž se již problém vyskytl. Terciální prevencí se rozumí specializace na jedince, u kterých se negativní jev již projevil. Jejím cílem je snaha o zmírnění vzniklých následků negativního jevu a zabránění výskytu recidivy. (srov. Matoušek, Kroftová, 2003, str. 265)

3.2 Řešení a účastníci prevence záškoláctví

Třídní učitel je z pedagogických pracovníků převážně v nejužším kontaktu s žáky. Má možnost jako první podchytit záškoláctví, ale i jiné patologické jevy. Prevence záškoláctví v jeho případě spočívá v důsledném trvání na dodržování pravidel omlouvání žáků. Tyto pravidla stanovuje školní řád jednotlivých škol. Když se setká s výskytem jevu, který není v souladu se školním řádem, měl by neprodleně informovat rodiče, případně výchovného poradce a také rázně zakročit, aby k podobným situacím již nedocházelo.

Výchovný poradce získává informace pro žáky, které se týkají jejich budoucí kariéry a výběru dalšího vzdělávání, organizuje pro žáky návštěvy v informačních a také poradenských centrech nebo zve odborníky do školy. Zjišťuje zájmové zaměření žáků školy, může poskytnout poradenství také zákonným zástupcům. Úzce spolupracuje s třídními učiteli, ale také s poradenskými středisky.

Dále se podílí na orientačním vyhledávání žáků, kteří z různých důvodů vyžadují zvláštní pozornost. Jedná se o agresivní žáky, záškoláky, oběti šikany a podobné skupiny dětí. U těchto dětí pak navrhuje další možnosti práce. Výchovný poradce také zprostředkovává diagnostiku žáků, kteří mají speciální vzdělávací potřeby. Podílí se na tvorbě individuálních studijních plánů pro žáky, kteří to potřebují. Například stanoví omezení v klasifikaci a také nároky na žáka se specifickými poruchami učení, podle nichž se mají pedagogové řídit při práci s těmito dětmi.

Výchovný poradce se také podílí na přípravě podmínek pro studium žáků se zdravotním postižením. Stanovuje různá vzdělávací opatření a také koordinuje práci s těmito opatřeními ze strany školy, ale i jiných školských poradenských zařízení.

Předává informace o problematice jednotlivých žáků dalším učitelům, instruuje je o práci s těmito žáky. Nabízí poradenskou, případně metodickou pomoc. Jeho úkolem je i vypracovávání odborných zpráv o práci se žáky pro potřeby úřadů, soudů a dalších institucí. Jedná-li se o případ záškoláctví, podává zprávu sociálnímu kurátorovi, a u závažnějších případů soudu. Tyto povinnosti jsou uvedeny v příloze 3, vyhlášky 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

Školní metodik prevence – do jeho kompetence spadá předcházení výskytu negativních a patologických jevů. Školní metodik prevence koordinuje aktivity, které se

týkají prevence sociálně patologických jevů, dále se podílí na tvorbě a také realizaci preventivního programu školy v daném školním roce.

Preventivní činnosti se zaměřují na patologické jevy záškoláctví, různé negativní závislosti, násilí a vandalismus, sexuální zneužívání dětí, sektářství, delikventní a kriminální chování.

Koordinuje také začleňování žáků národnostních menšin do tříd a snaží se o eliminaci vzniku takových jevů, jako je rasismus a xenofobie. Orientačně také vyhledává žáky, u kterých je riziko, že by mohli inklinovat k patologickému chování. Těmto žákům také poskytuje poradenství a doporučuje jejich zákonným zástupcům další případnou spolupráci s jinými poradenskými pracovišti. S třídními učiteli se snaží o podchycení náznaků těchto jevů u jednotlivců i tříd.

Na řešení záškoláctví a jiných patologických jevů se ještě na některých školách podílejí další odbornosti, jako je školní psycholog a speciální pedagog.

Školní psycholog v některých směrech může doplňovat nebo také nahrazovat výchovného poradce. Sestavuje individuální studijní plány a pomáhá s profesním poradenstvím. Pomáhá žákům s osobními problémy, s rodiči řeší výchovné a výukové problémy dětí. Spolupracuje i při zápisech do prvních ročníků, věnuje se skupinové a komunitní práci s žáky, nabízí také krizovou intervenci jak pro žáky, tak i pro pedagogické pracovníky, ale i zákonné zástupce žáků. Spolupracuje také s dalšími institucemi a zajišťuje komunikaci mezi nimi a školou.

Speciální pedagog se zabývá prací s dětmi se speciálními vzdělávacími potřebami. Vyhledává tyto děti ve třídách a odesílá je k vyšetření do pedagogicko-psychologické poradny, částečně se také podílí na diagnostice těchto dětí, stanovuje pro ně individuální studijní plány, věnuje se individuální práci s žákem, sleduje výsledky a účinnost navržených opatření.

S výsledky seznamuje žáky, pedagogické pracovníky i zákonné zástupce. Přípravuje i podmínky pro snazší integraci žáků s tělesným postižením. V případě, že má škola pedagogické asistenty tak jejich činnost koordinuje a metodicky vede. Může sehrát významnou úlohu v případě, že se záškoláctví bude týkat právě žáka se speciálními vzdělávacími potřebami, který je ve škole neúspěšný, a proto se bojí do školy chodit. V tomto případě pátrá po příčinách neúspěšnosti žáka a snaží se přijít na individuální způsob pomoci dítěti při jeho edukaci, případně může zapojit i jiné

instituce, které mohou dítěti pomoci. Může to být například Středisko výchovné péče nebo Pedagogicko-psychologická poradna. Nežvládá-li žák výuku tak jak je stanovena školním vzdělávacím programem, měl by pro něj být stanoven individuální studijní plán, jenž by mu vyhovoval v jeho specifických potřebách, a tím snížil jeho neúspěšnost.

3.3 Komunikace mezi školou a rodinou žáka

Mezi nejdůležitější osoby, které k prevenci záškoláctví neodmyslitelně patří, jsou samozřejmě rodiče. Cílem a strategií prevence na školách je snaha o co největší zapojení rodin do činností školy a také školského zařízení. Pokud škola s rodinou úzce spolupracuje, je větší šance na včasné zjištění tohoto problému. Čím více se rodina zapojuje do vzdělávacího procesu, tím je pravděpodobnější, že se dítě bude věnovat škole a studiu. Díky této spolupráci jsou rodiče mnohem více informováni. (srov. Matoušek, 1997) Tato spolupráce rodičů a školy by měla začínat hned od počátku školní docházky. Vždy by mělo jít o rovnoprávný vztah mezi oběma subjekty, protože v případě pocitu nadřazenosti jednoho nebo druhého bude obtížnější najít společný cíl. Pokud se podaří již od počátku školní docházky dohodnout rodičům a učitelům na společných cílech a rodiče jsou informováni o výuce a její důležitosti, mohou doma vytvořit takové prostředí, které bude podporovat zájem dítěte o vzdělávání a poznávání.

Ke komunikaci mezi školou a rodinou dochází z velké části prostřednictvím třídních schůzek a tyto se konají většinou 4x za školní rok. Obecné informace jsou zde sdělovány všem rodičům současně a s některými rodiči poté hovoří učitel individuálně. Můžeme si samozřejmě položit otázku, zda je tato četnost dostačující, ale na druhé straně jsou i rodiče, kteří si čas na třídní schůzku a vlastně informace o studiu a výsledcích svého dítěte neudělají někdy ani jednou v roce. Přímou tím signalizují svůj nezájem o vzdělávání a budoucnost svého dítěte. Takový přístup má samozřejmě negativní dopad na dítě, které si pak může myslet, že si může dovolit cokoliv. Ideálním stavem je, když spolupracují všechny tři strany, rodiče, škola i děti. Tato vzájemná interakce přímo ovlivňuje chuť dítěte k učení a i jeho školní výkonnost.

3.4 Záškoláctví a další možnosti jeho prevence

Docela zajímavým způsobem při potírání a předcházení záškoláctví může být zapojení Městské policie, která by mohla zvláště v dopoledních hodinách, když mají být žáci ve

škole, kontrolovat osoby, které jsou mladší 18 let a ptát se po důvodech, proč nejsou ve škole. A to nejen na ulici, ale například i v hernách, kam sice nezletilci mají odepřen přístup, ale který je dost často porušován. Muselo by to být ale legislativně ošetřeno. Některé městské policie občas nějaké podobné akce pořádají, ale jsou to spíše akce nahodilé než systémové a zaměřené spíše na návštěvu heren dětmi a mladistvými, než na záškoláctví jako takové. Důležité by bylo také vždy zjistit, jestli je žák za školou s vědomím rodičů nebo bez jejich vědomí.

Postihování záškoláctví a případného umožnění hraní dítěte na výherních automatech je ošetřeno v paragrafu 201 Trestního zákona č. 40/2009 Sb. - Ohrožování výchovy dítěte. Dle tohoto paragrafu lze tedy potrestat rodiče:

(1) Kdo, byť i z nedbalosti, ohrozí rozumový, citový nebo mravní vývoj dítěte tím, že

- a) svádí ho k zahálčivému nebo nemravnému životu,*
- b) umožní mu vést zahálčivý nebo nemravný život,*
- c) umožní mu opatřovat pro sebe nebo pro jiného prostředky trestnou činností nebo jiným zavrženíhodným způsobem, nebo*
- d) závažným způsobem poruší svou povinnost o ně pečovat nebo jinou svou důležitou povinnost vyplývající z rodičovské zodpovědnosti,*

bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.

Záškoláci trávili dost času i v hernách. Kdo jim umožní hru na výherním automatu pak riskuje:

(2) Kdo umožní, byť i z nedbalosti, dítěti hru na výherním hracím přístroji, který je vybaven technickým zařízením, které ovlivňuje výsledek hry a které poskytuje možnost peněžité výhry, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok, peněžítým trestem nebo zákazem činnosti.

(3) Odnětím svobody na šest měsíců až pět let bude pachatel potrestán,

- a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2 ze zavrženíhodné pohnutky,*
- b) pokračuje-li v páčání takového činu po delší dobu,*
- c) spáchá-li takový čin opětovně, nebo*

d) získá-li takovým činem pro sebe nebo pro jiného značný prospěch.

(§ 201 trestního zákona č.40/ 2009 Sb. [online])

3.5 Způsob a průběh řešení záškoláctví na školách

Způsob řešení záškoláctví je stanoven v Metodickém pokynu č.j. 10194/2002-14. (jednotný postup při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, a také prevence a postih záškoláctví). Stanovuje podmínky a postupy, jak se má škola zachovat, když má podezření, že se žák dopouští záškoláctví. Základem prevence je skutečně důsledné sledování omlouvání absencí žáků a studentů třídním učitelem. Pokud trvá absence déle než 3 vyučovací dny, může škola žádat k omluvence od zákonných zástupců také lékařské potvrzení.

Řešení záškoláctví ve škole začíná jeho odhalením. Prvním kdo přichází s problémem do styku je třídní učitel. Kontroluje omluvenky žáků a zjistí-li nějakou nesrovnalost tak informuje výchovného poradce. Metodický pokyn mu ukládá informovat o neomluvené absenci, ale i o zvýšené omluvené absenci. Výchovný poradce se tímto musí zabývat a absence prověřit. Při neomluvené absenci do 10 hodin pošle rodičům, resp. zákonným zástupcům žáka doporučený dopis, ve kterém si je pozve do školy a situaci se snaží řešit pohovorem, jehož účelem je obeznámení zákonných zástupců o jejich zákonných povinnostech, zjištění důvodů absencí a dohody na společném řešení problému.

Pokud absence již přesáhne 10 neomluvených hodin, výchovný poradce svolává výchovnou komisi. Zde je již přítomen ředitel školy, třídní učitel, výchovný poradce, zákonný zástupce dítěte, zástupce instituce sociálně-právní ochrany dětí, dále školní metodik protidrogové prevence, případně další odborníci. Složení výchovné komise závisí na závažnosti případu. Nejčastěji bývá výchovná komise složena z třídního učitele, výchovného poradce a zástupce vedení školy.

Školy neomluvené absence, které nepřekročí 25 hodin, pokud jde o první přestupek tohoto druhu proti školnímu řádu, řeší samy. Pokud má žák větší počet neomluvených absencí než je zmíněných 25 hodin, škola přistoupí k povinnému nahlášení problému absentérství na Odbor sociálně právní ochrany dětí. Zde se případu již ujímá sociální kurátor pro mládež.

Pokud nedojde k nápravě a záškoláctví se opakuje a stupňuje, neomluvená absence je již v rozsahu 25 až 100 hodin, sociální kurátor se spojí s rodiči a dochází do rodiny,

kde pátrá po důvodech záškoláctví a zároveň je povinen oznámit přestupkovému oddělení provinění na úseku školství a výchovy mládeže podle zákona 200/1990 Sb., o přestupcích. Zde zákon umožňuje uložit zákonnému zástupci pokutu ve výši až 3000 Kč.

Záškoláctví přesahující 100 hodin neomluvené absence je opět projednáváno mezi rodiči a sociálním kurátorem, ale zároveň je již podáno trestní oznámení na zákonné zástupce dítěte Policii ČR, pro ohrožování mravní výchovy mládeže.

(§ 201 trestního zákona č.40/2009 Sb. [online])

Výchovná komise je často prvním setkáním zákonných zástupců žáka se sociálním kurátorem. Toto setkání na školní půdě je jistě přijatelnější pro obě strany, protože se rodiče dítěte se sociálním kurátorem nemusí hned napoprvé setkat v kanceláři kurátora, navíc prostřednictvím předvolání. Další spolupráce s rodinou se již odehrává podle situace. Buď proběhne zjišťování v rodině, nebo si kurátor pozve rodiče i provinilého žáka do své kanceláře. První pohovor probíhá většinou odděleně se zákonnými zástupci a zvláště s žákem. Všichni jsou poučeni o možných důsledcích neplnění dohodnutých pravidel a dalším postupu práce. Jedním z důsledků bývá soudní dohled nad rodinou a v krajním případě také umístění dítěte do ústavní výchovy, pokud rodiče nejsou schopni zjednat nápravu. Sociální kurátor následně informuje školu s postupem práce s rodinou.

Častým opatřením, které sociální kurátor doporučí rodičům záškoláka je návštěva Střediska výchovné péče. Zde je nabízena možnost doučování nebo rodinné terapie. Záleží ovšem na dobrovolnosti, takže není možné žáka k docházce nutit. Pokud se žák vyhýbá domluvené spolupráci, bývá rodičům doporučeno pobytové zařízení Střediska výchovné péče.

Diskutovaným opatřením bylo odebrání sociálních dávek rodičům, jejichž děti řádně nedochází na školní vyučování. Ale aby bylo možné toto opatření realizovat, musí být rodič v přestupkovém řízení uznán vinným podle § 31 zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích. Zpětně jsou mu pak odebrány sociální dávky za měsíc, ve kterém dítě řádně neplnilo školní docházku.

3.6 Prevence záškoláctví – Metodický pokyn MŠMT ČR

MŠMT doporučuje v souladu s § 12 odst. 1 zákona č.564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství, následný jednotný postup při omlouvání a uvolňování žáků

základních a středních škol z vyučování, a také při prevenci a postihu záškoláctví na základních a středních školách:

- 1) *Dobu a způsob uvolnění žáka z vyučování stanoví školní řád.*
- 2) *Školní docházku žáků své třídy eviduje třídní učitel.*
- 3) *Na prevenci záškoláctví se podílí třídní učitel, dále výchovný poradce a školní metodik prevence, který spolupracuje s ostatními učiteli a zákonnými zástupci žáka.*

Součástí této prevence je:

- a) *vedení dokumentace o absenci žáků,*
- b) *součinnost se zákonnými zástupci,*
- c) *analýza příčin záškoláctví u žáků, včetně přijetí příslušných opatření,*
- d) *výchovné pohovory s žáky,*
- e) *spolupráce se školním psychologem a institucemi pedagogicko-psychologického poradenství,*
- f) *konání výchovných komisí ve škole*
- g) *spolupráce s orgány sociálně-právní ochrany dětí apod. “*

(Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví Č.J.:10 194/2002-14).

3.7. Právní předpisy ve vztahu k záškoláctví

- Metodický pokyn k jednotnému postupu při omlouvání nepřítomnosti žáků ve škole a při prevenci a postihu záškoláctví Č.J.: 10 194/2002-14
- Školský zákon č. 561/2004 Sb.
- Přestupkový zákon č. 200/1990 Sb. (§31)
- Trestní zákon č. 40/2009 Sb. (§ 217)

4. DDM - místa pro aktivní trávení volného času

Posláním DDM (domy dětí a mládeže pozn. autora) je vytvářet podmínky pro trvalé uspokojování potřeb dětí, mládeže i dalších klientů při realizaci jejich aktivit ve volném čase. Veškeré jeho aktivity jsou zajišťovány profesionálními pedagogickými pracovníky a externími odborníky. Velkou měrou jsou zapojeni také dobrovolníci, převážně studenti.

4.1 Domy dětí a mládeže jako subjekty prevence sociálně-patologických jevů

Domy dětí a mládeže zabezpečují pravidelnou zájmovou činnost prostřednictvím zájmových kroužků, klubů a různých oddílů. DDM také mohou zajišťovat ubytování a stravování pro školní výlety, oddílové výpravy a školy v přírodě. Zvláštní nabídkou pak jsou letní tábory. Zjednodušeně tedy můžeme DDM charakterizovat takto: Domy dětí a mládeže se zabývají problematikou volného času dětí a jsou zřizovány proto, aby ovlivňovaly zájmy dětí a mládeže k trávení volného času. Pro děti je volný čas dobou, kdy se nemusí věnovat školním povinnostem ve škole nebo doma při přípravě domácích úkolů a mohou si hrát, navštěvovat různé kroužky a setkávat se s kamarády. Volný čas dětí je třeba nenásilnou formou ovlivňovat, připravit pro ně pestrou činnost, která by je zaujala. Organizovaný volný čas je například prevencí proti nežádoucím vlivům, které mnohdy nabízí ulice. Mezi tyto nežádoucí vlivy se dají zařadit záškoláctví, závislost na drogách, šikana, závislost na kriminalitě apod. Povinnosti týkající se budoucích občanů by měl kromě rodičů a pedagogů zajišťovat také stát. Ten by se měl starat o rozvoj takových zařízení, jako jsou domy dětí a mládeže. Stát mimo jiné je povinen kontrolovat instituce a zaměstnance, kteří pracují s dětmi, aby vytvářely vhodné prostředí pro výchovu a jejich činnost. Stát by ale neměl mít jenom povinnost kontroly, ale především by měl zabezpečit rozvoj těchto institucí. Rodiče by měli dbát na to, aby jejich děti po škole netrávili čas na ulici, ale aby se zapojily do kroužků v Domě dětí, protože rozvoj osobnosti dítěte a jeho všeobecný rozhled je velmi důležitý pro jeho další vzdělávání. Právě zájmovým vzděláváním se zabývají tato mimoškolní zařízení, která jsou zaměřena buď na jednu oblast zájmového vzdělávání, nebo na více oblastí. Děti se přihlašují do těchto zájmových středisek na základě přihlášky. Vnitřní řád má spíše rámcový charakter, protože každé zájmové oddělení nebo skupina má svůj řád podle

svého zaměření. Vnitřní řád také obsahuje podmínky plateb za kroužky. Domy dětí a mládeže mají širokou zájmovou činnost, která je prováděna pod odborným dohledem pedagogů. Organizují různé soutěže, výlety, přednášky divadelní i jiná představení. Tyto akce jsou vždy organizovány a řízeny pedagogem. Například v létě v době prázdnin organizují příměstské tábory, což vítají i rodiče, které kvůli svému zaměstnání nemohou trávit celé léto se svými dětmi. Ale i pro děti je to zajímavá a lákavá činnost. Zájmová činnost domů dětí je zpravidla rozdělena do pěti kategorií a to společenské vědy, přírodní vědy, estetická výchova, technika, tělovýchova a sport. Klienty těchto zařízení jsou děti předškolního a školního věku, ale také maminky s dětmi, rodiče a vůbec široká veřejnost. Vedení domů nabízí i různé akce pro handicapované děti a pro děti se sociálním znevýhodněním. Velké pozitivum těchto zařízení je, že děti během svého volna ať již po vyučování nebo o prázdninách si rozšiřují všeobecný přehled získáváním dalších vědomostí, které jsou jim podávány tím nejpřirozenějším způsobem a to je hrou. (srov. <http://www.katalog-skol.cz/dle-vykonu/domy-deti-a-mladeze.html>)

Jak z výše uvedeného vyplývá, DDM nabízí širokou škálu aktivit, ze kterých si děti mohou vybrat své zájmy a naplňovat tak svůj volný čas, který by jinak trávily například u počítače nebo v partě na ulici. Výběr je pestrý a rozmanitý a jde tedy jen o to, jak nasměrovat problémové děti z ulice a ze sídlišť do těchto institucí, které je mohou zabavit a nabídnout pestrou škálu činností. Ale ne všechny děti o to mají zájem. Pokud se nenajde někdo, kdo by je do DDM „přivedl“, mohou zůstat na ulici a být tak napospas škodlivým vlivům a vrstevnickým partám.

4.2 Volný čas a jeho trávení jako prevence záškoláctví

Kvalitní využití volného času je tedy velmi důležitou prevencí škodlivých vlivů. Rodiče i pedagogové by se tedy měli zaměřit zvláště na způsob, jakým tráví děti svůj volný čas. Volný čas dítě z velké části formuje a ovlivňuje. Pokud je dítě navyklé i ve svém volném čase plnit některé povinnosti, příkladem může být pravidelná docházka do kroužku, je pro něj samozřejmostí dodržování pravidel a vyvine se u něj smysl pro odpovědnost. Výchova ve volném čase jako v časovém prostoru zahrnuje veškeré působení v čase, který neslouží realizaci základních biologických potřeb ani školních nebo pracovních povinností. Výchova prostřednictvím volnočasových aktivit směřuje k rozvoji a utváření individuálních rysů dítěte a mladého člověka a pomáhá ho

připravovat na život a působení mezi vrstevníky i dospělými. Výchovu k volnému času lze pokládat za klíč pro otevírání nových možností aktivit a rozvoje člověka.

Volný čas však musí zůstat volným časem a nebylo by dobré, aby jej dítě mělo každodenně nalinkováno, ale dodržování pravidel vede k odpovědnosti. Rodiče ale musí zpozrdálí přihlížet na to, aby dítě ve volném čase nevěnovalo pozornost negativním vlivům. To by pak mělo úplně opačný výsledek. Například chodit ve volném čase s partou vrstevníků kouřit za stodolu, nebo chodit hrát automaty do heren. Využití volného času by mělo být smysluplné, mělo by dítě naplňovat, dítě by mělo relaxovat a odpočinout si od školních povinností, ať už se věnuje sportu nebo zájmovému kroužku, případně jiným bohubilým zálibám. Řešením jsou například právě domy dětí a mládeže.

Pedagogika volného času využívá tyto přístupy:

- *Animace* - výchovná metoda založená na nedirektivních a akčních metodách povzbuzování mladých lidí k hledání vlastní cesty životem a schopnosti realizovat svou svobodu a autonomii. Výchovná animace znamená vytvořit mladým lidem nabídku konstruktivních činností - důraz je kladen na otevřenost výchovné situace, na dobrovolnost, možnosti volby, prostor pro iniciativu a na vytváření rezistence vůči negativním sociálním vlivům. Nejčastěji jde o komunitní práce.
- *Výchova zážitkem* - výchovné postupy založené na prožitku, zkušenosti. Metody mají různé názvy: výchova zážitkem, výchova v přírodě, expedice apod. Opírají se o intenzivní prožitky a zkušenosti získávané aktivní účastí v programu zahrnujícím obvykle fyzicky náročné činnosti spojené s určitou mírou (kontrolovaného) rizika ve vnějším, přírodním a městském prostředí. Dané metody jsou zaměřeny na rozvoj sebe-pojetí, sociálních vztahů a vztahů k životnímu prostředí.
- *Sociální asistence - terénní práce (streetwork)* - forma práce s mládeží, která probíhá ve volném čase, ale vztahuje se k sociální pedagogice, případně k sociální práci. Pedagogický pracovník, označovaný jako *sociální asistent*, *terénní pracovník* nebo *streetworker*, vyhledává mladé lidi v prostředích, která jsou pro ně přirozená a snaží se jim nabízet pozitivní možnosti využití volného času, například v nízkoprahových zařízeních.

V tomto směru je také žádoucí součinnost školy a rodiny. Škola může vést žáky i prostřednictvím vyučování ke zdravému a aktivnímu stylu života. Prostor k němu jim může dávat například při tělesné výchově, umožněním využívat ve volnu školní sportoviště, nebo také pomocí školních družin a školních klubů. Na rodičích také mnoho záleží, jakým způsobem povedou své děti k využívání volného času. Nenahraditelné je to, když rodiče mohou využívat svůj volný čas společně s dětmi. Podle mé dcery vím, jak je šťastná, když s ní jdu na plovárnu nebo na dětské hřiště, kde si aktivity volí již sama. Bohužel, ne každý rodič si najde čas na své děti. Je spousta matek samoživitelek, které se mají co „ohánět“, aby uživily své děti a přitom ještě zvládly domácnost a v neposlední řadě výchovu dítěte.

V takovém případě mohou vypomoci babička s dědou nebo jiní rodinní příslušníci, přátelé. Mohou si vypomoci i sousedé. Ne vždy je to však možné. Použiji opět příklad: o prázdninách jsem jel na letní plovárnu s dcerkou. Věděl jsem, že sousedka má doma stejně staré dítě jako já, ale je doma pracovně zaneprázdněná a manžela má v práci. Nabídl jsem ji proto, že můžeme vzít jejich syna s sebou. Sousedka byla ráda, Honzík byl šťastný, ale i dcerka, která si měla o prázdninovém dni s kým hrát. Všichni byli spokojeni. V podstatě stačilo opravdu málo. Umět se porozhlédnout, umět pochopit, umět nabídnout. (srov. Hájek, Hofbauer, Pávková, 2003)

4.3 Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež

Děti, kterým rodiče nevěnují dostatek času, nebo z různých důvodů se ani věnovat nemohou, mají také možnost navštěvovat nízkoprahová zařízení pro děti a mládež.

Současná definice nízkoprahových zařízení pro děti a mládež zní takto: „*Nízkoprahové kluby, odborně nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, jsou určeny dětem a mládeži, které tráví svůj volný čas touláním na ulici, v partě či jinak neorganizovaně.*“ (https://cs.wikipedia.org/wiki/nízkoprahové_zařízení)

Navštěvovat je tedy mohou všechny děti bez rozdílu prospěchu, zájmů a sociálního původu. Jsou v podstatě volnočasovou alternativou k různým zájmovým útvarům kroužkům a jiným organizovaným aktivitám, navíc ale poskytují poradenství a sociální servis." (srov. https://cs.wikipedia.org/wiki/nízkoprahové_zařízení)

Posláním nízkoprahového zařízení pro děti a mládež (NZDM) je doprovázet rizikové, neorganizované děti a mládež v obtížných životních situacích, které se často potulují bezcílně ulicemi a dále přispívají ke zlepšení kvality jejich života.

Záměrem nízkoprahových zařízení pro děti a mládež je zlepšit jejich životní situaci. Důležité je dát dětem šanci poznat alternativní možnosti využívání volného času a pomáhat jim řešit problémy, které mají.

Cílovou skupinou představují děti a mládež. Vžil se pojem „neorganizovaná mládež“. Neorganizovaná proto, že se nemohou nebo nechtějí z různých důvodů zapojit do běžných mimoškolních aktivit, sportovních klubů nebo se chovají rizikovým způsobem.

Z výše uvedeného tedy jasně vyplývá, že tato zařízení, chcete-li kluby, jsou určena pro volnočasové aktivity, pomáhají rizikovým skupinám dětí s lepší orientací v životě, se sociálním začleněním, a jsou tedy vhodnou prevencí sociálně patologických jevů a záškoláctví.

4.4 Charakteristika členské základny DDM

Národní institut dětí a mládeže se sídlem Sámova 3, 100 00 Praha 10, provedl v roce 1998 zajímavý výzkum. Autory jsou PhDr. František Pelka a Mgr. Marta Ondrušková. Institut dětí a mládeže realizoval průzkum u dětí ve věku 12 - 15 let s tematikou sociální prevence a vztahu k činnostem a aktivitám DDM. Výzkum se snažil zachytit názory dětí na aktuální problémy dneška, jejich subjektivní postoje k různým typům závislosti, rasovým předsudkům a také zmapovat jejich osobní zkušenost s preventivními akcemi. Data byla sbírána v šesti městech v ČR, v každém městě bylo vybráno 4-5 různých škol, respondenty byli žáci ve věku 12 - 15 let. Dotázáno bylo cca 1000 žáků. Ve všech vytipovaných městech byly také uskutečněny rozhovory s představiteli státní správy i s představiteli nevládních organizací. Zde uvádím dílčí výsledky průzkumu vzorku respondentů tímto ústavem, které se týkají tématu této kapitoly:

- *„O DDM (dům dětí a mládeže pozn. aut.) v místě bydliště ví v průměru asi 83% dětí sledovaného vzorku, což svědčí o zakotvení jeho existence v povědomí dětí.*
- *V menších sídlech s omezeným výběrem SVČ (středisek volného času pozn. autora) vědí děti o DDM z více než 90%.*
- *Pravidelně navštěvuje domy dětí okolo 12 % dotázaných a přes polovinu dětí už DDM navštívily.*
- *Shrňeme-li kategorie „chodí pravidelně“ a „chodí občas“, zjistíme, že zhruba 1/5 populace dětí této věkové kategorie navštěvuje DDM, což koresponduje s výsledky*

získanými v předešlých šetřeních. Děti navštěvující pravidelně DDM jsou vesměs členy nějakého zájmového kroužku.

- *Přes 90 % z nich nezůstává jen u jednoho kroužku, ale souběžně nebo postupně jich navštěvuje několik a účastní se i dalších aktivit pořádaných domem dětí. Toto zjištění poněkud koriguje statistické údaje o počtu dětí participujících na aktivitách DDM směrem dolů, ale je to zároveň i pozitivní jev - převážná většina dětí nezůstává jen u jedné zájmové činnosti.*
- *Děti, které navštěvují DDM pravidelně nebo občas se pochopitelně účastní častěji i preventivních akcí DDM.*
- *Děti, které uvádějí, že navštěvují DDM občas, patří většinou mezi ty, které chodily pravidelně, ale nyní docházejí méně, zúčastňují se však cyklických akcí DDM.*
- *Odpoověď „byl jsem na akci v DDM“ zahrnuje široké spektrum dětí (zhruba 1/3 dotázaných), které navštívily DDM hromadně v rámci dnů otevřených dveří, se byly podívat na výstavu, představení, koncert, zúčastnily se soutěže nebo, ve většině případů, znají DDM ze „Dnů dětí“ či mikulášských a vánočních akcí .*
- *V této skupině žádné z dětí neuvedlo, že by se na půdě DDM zúčastnilo akce výslovně preventivního charakteru.*
- *Ve zdůvodnění, proč nenavštěvují DDM, jednoznačně převládá vysvětlení, že prostě chodí jinam nebo je nezajímá program (okolo 50%).*
- *Významným důvodem pro děti je, zda-li tam chodí kamarádi, a odrazuje je pravidelná docházka (více než 1/3).*
- *Finanční náročnost či špatné vedení jsou na škále v pohledu dětí nejméně významné.“*

(<http://www.vyzkum-mladez.cz/cs/registr/vyzkumy/18-ddm-jako-subjekt-socialni-prevence.html>)

4.5 Salesiánské středisko dětí a mládeže v Plzni

Salesiánská střediska mládeže jsou školská zařízení zařazená do rejstříku škol, provozovaná Salesiány Dona Boska (SDB) nebo dcerami Panny Marie Pomocnice (FMA). Zaměřují se na volnočasové aktivity zejména pro ohroženou mládež. Jejich aktivita je závislá především na práci přímo salesiánů či sester salesiánek a dobrovolníků. V ČR je v současnosti 12 středisek volného času provozovaných členy salesiánské rodiny, z čehož dvě provozují dcery Panny Marie Pomocnice a ostatní

Salesiáni Dona Boska. Zřizovatelem je Salesiánská provincie Praha, církevní právnická osoba. Vychází z pedagogiky a sociální práce, kterou rozvinul zakladatel salesiánů, italský kněz Jan Bosco (1815-1888). Ten se inspiroval životním stylem sv. Františka Saleského, jenž žil v šestnáctém století. Odtud tedy název pochází. Tento systém se opírá o rozum, křesťanské hodnoty a laskavost, nepoužívá donucovacích prostředků, dovolává se přirozených schopností, srdce a touhy po dobru, kterou má každý člověk hluboko v sobě. Jako příklad vám uvedu nízkoprahové salesiánské zařízení pro děti a mládež v Plzni. S jeho činností jsem se seznámil i prostřednictvím dnes již zesnulého ředitele pana Mgr. Antonína Nevolý.

Sociálně slabší rodiny, které si z ekonomických důvodů nemohou dovolit platit různě drahé volnočasové aktivity svým dětem, mohou využít nabídky různých nízkoprahových klubů, které nabízejí dětem zdarma možnost trávit v nich volný čas s kamarády a vyhnout se tak bezcílnému potulování. Jedním z takových nízkoprahových středisek jsou salesiánská zařízení pro děti a mládež. Jedno salesiánské středisko jsem měl možnost v nedávné minulosti navštívit v Plzni, jak jsem uvedl již výše a u druhého v Českých Budějovicích jsem dobrovolníkem pro volný čas dětí, konkrétně vedu florbalový kroužek. Volný čas se definuje jako čas, o němž si lidé mohou sami rozhodovat, jak s ním naloží. Dilem proto, že dnes mají mladí lidé daleko více volného času, ale také proto, že volný čas je v mnoha případech jediným prostorem, v němž mohou děti a mladí lidé vyjádřit svoji identitu a v němž se cítí sami sebou. Dne 13. 1. 2011 jsem navštívil Salesiánské středisko dětí a mládeže v Plzni, ve kterém nabízejí pro děti a mládež hned několik programů. Řídí se zde mimo jiné myšlenkou „*starým lidem se má pomáhat a mladým také*“. Salesiánské středisko mládeže – dům dětí a mládeže Plzeň se nachází v Revoluční ulici 98, ve čtvrti Lobzy. Je součástí salesiánské provincie Praha. Ředitelem tohoto zařízení byl salesián pan Mgr. Antonín Nevola. Najdeme zde dva kluby, které se jmenují **Balón** a **Vzducholod'**, dále zájmové kroužky a také Centrum pomoci dětem, mládeži a rodině s názvem **Střecha**. Hlavními adresáty těchto služeb jsou vícečetné rodiny a děti ze sociálně slabšího prostředí, ale vítáni jsou všichni.

Klub Balón je určen pro děti do patnácti let a poskytuje prostor pro sport a jinou činnost, vychovává děti ke vztahům k druhým a odpovědnosti za sebe a své jednání, pomáhá při zvládnání nároků školy. Financován je Ministerstvem školství mládeže a tělovýchovy ČR a přispívá také Magistrát města Plzně, konkrétně Odbor školství.

Hraje se zde florbal, fotbal, basketbal, vybíjená, šipky, stolní fotbal, stolní tenis, stolní hry. Je zde možnost se zúčastnit i turnajů v jiných městech. O víkendech se pořádají výlety, během prázdnin tábory. V klubovně si může každý napsat úkoly a připravit se na školu. Možnost spoluvytváření různých činností a posezení i u místního dětského „baru“. Pravidelný program je zde v pondělí, středu a čtvrtek.

Klub vzducholod' je pro změnu určen mládeži od patnácti let. Cílem jsou neformální akce, doprovázení ke zralosti, zodpovědnosti a pozitivnímu přístupu k životu, pomoc v obtížných životních situacích. Tento klub je financován Evropskými fondy a magistrátem města Plzně, konkrétně Odborem bezpečnosti a prevence kriminality. Pravidla tohoto klubu jsou: chovat se k druhým mírně a kamarádsky, zacházet šetrně se zařízením střediska, případně uhradit způsobenou škodu, dorozumívat se bez vulgárních výrazů, kouřit pouze na vyhrazeném místě, do klubu chodit ve střízlivém a spořádaném stavu, nepatří sem alkohol, drogy, zbraně, pornografické materiály. Je zde hudební místnost s aparaturou, zadarmo se hraje kulečnick, šipky, fotbálek, stolní tenis, v tělocvičně je prostor na Breakdance, na hřišti s umělou trávou se hraje fotbal, basket, volejbal a v zimě hokej, pro nadšence je zde horolezecká stěna a pro všechny nealko bar. Pravidelně je zde otevřeno v pondělí, ve středu a pátek.

Zájmové kroužky nabízejí rozvoj dovedností a vědomostí dětí, vytváření kamarádských vztahů, sportovní, hudební, výtvarné a jazykové aktivity. Zde se na financování spolupodílejí Magistrát města Plzně, a to Odbor školství, a také Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy (MŠMT) ČR.

Dále zde máme projekt **Střecha**, a to je centrum pomoci dětem, mládeži a rodině. Tento projekt je financován Ministerstvem práce a sociálních věcí a také Magistrátem města Plzně a v tomto případě Odborem sociálním. Tento projekt je určen dětem a dospívajícím, jejichž vývoj je ohrožen, (např. porušováním norem, poruchy chování, pozornosti, týrané děti, špatně přizpůsobivé, špatně se začleňující do kolektivu, šikanované a podobně.) Dále dětem a dospívajícím, kteří hledají směr svého života, rodičům, kteří chtějí dobře vychovat své děti a všem kdo potřebují poradit s výchovnými problémy v rodině nebo pracují s dětmi a mládeží a hledají svůj další profesní rozvoj. Můžeme se zde v rámci tohoto projektu setkat se speciálním pedagogem, psychologem, sociálním pracovníkem, psychoterapeutem, knězem, dalšími rodiči a dětmi. Zúčastnit se zde můžete individuálních i krátkodobých konzultací,

skupinových setkání, možnost je zde dlouhodobého doprovázení, terapeutické pomoci, rozvoj výchovných dovedností a komplexní pomoc v intenzivní péči programu LANO. Tento program nabízí výchovné poradenství, rozvoj rozumových schopností dítěte, doučování ve skupině, dramatickou výchovu, arteterapii, program rozvíjení hrubé motoriky a orientace v prostoru, aktivní sociální učení, rozvoj sociálních dovedností ve skupině, zájmové kroužky ve středisku mládeže a víkendové akce pro celé rodiny. Ve shrnutí se dá říci, že **Centrum pomoci Střecha** poskytuje výchovnou, sociální, terapeutickou a duchovní pomoc dětem, mladým lidem a jejich rodinám ohroženým sociálně patologickými jevy. Vychází se zde z výchovné tradice a zkušenosti zakladatele salesiánů Dona Bosca, která je osvědčeným zdrojem evropské a křesťanské výchovné kultury. Tato metoda využívá nejnovější poznatky věd o výchově. Všechny tyto služby jsou poskytované zdarma. Salesiánskému středisku mládeže v Plzni bylo uděleno pověření k sociálně právní ochraně dětí. Mimo výše uvedených specialistů zde působí množství dobrovolníků a také stálých zaměstnanců.

Využití těchto forem volnočasových aktivit snižuje u dítěte riziko, že se dostane do nevhodné party vrstevníků, kteří by jej mohli svést z dobré cesty na asociální dráhu. Když dítě tráví svůj volný čas nevhodně až asociálně, nic mu pak nebude bránit ani v tom, aby se takovým způsobem chovalo i v době, kdy má být přítomno ve škole. Toto riziko je o to větší, pokud se přátelí s vrstevníky, kteří problém se záškoláctvím již mají. (srov. www.sdbplzen.cz)

Závěr

Cílem této práce bylo nahlédnutí do problematiky patologického jevu, kterým je záškoláctví. Popis druhů záškoláctví a reflexe jeho různých příčin, forem prevence záškoláctví a řešení tohoto problému v kvalitním využití volného času. Přiblížil jsem vám nízkoprahové zařízení pro děti a mládež Salesiánské středisko dětí a mládeže Dona Bosca v Plzni.

Řešení příčin záškoláctví leží v několika rovinách a to jak v sociologické, pedagogické, tak i psychologické. Není to tedy v žádném případě jen nechuť žáka ke vzdělávání, ale souhrn různých vlivů, které se navzájem mohou prolínat, a které ho ovlivňují. Záškoláctví je nejčastějším jevem poruchy chování u dětí školního věku a mladistvých. Jednotlivé, nejčastější varianty záškoláctví byly výše uvedeny a popsány.

Nejdůležitějším krokem, abychom našli vhodný preventivní přístup, je stanovení příčin záškoláctví. Zda se jedná o vnější příčiny nebo vnitřní dispozice dítěte. V rámci prevence tohoto patologického jevu se jeví jako nejdůležitější spolupráce mezi školou a rodinou, vzájemná komunikace a vytýčení společných cílů. Většina známých příčin v této práci byla uvedena.

Velice důležitá je tedy prevence záškoláctví. Snad nejdůležitější prevencí je cílevědomá podpora žáků, učňů a studentů ve smysluplném využívání volného času, který jim umožní jejich seberealizaci v činnostech, které mají rádi, jsou jim blízké a také v nich mohou být úspěšní i v případě, že ve škole zrovna úspěšní nejsou.

Důslednost školy dbát na řádné omlouvání absencí je klíčem k včasnému podchycení problému. Rodiče, přestože jsou mnohokrát velmi zaneprázdnění svými starostmi, by neměli opomíjet, že čas věnovaný jejich dítěti, zvláště v období puberty a dospívání, bývá významným krokem k jeho budoucímu úspěšnému a zdravému způsobu života. Nikdy by také neměli podceňovat komunikaci se školou, ale naopak, měli by s ní úzce spolupracovat. Někdy však právě tato nedostatečná komunikace bývá značným problémem. Je stále mnoho rodičů, kteří si tyto věci dostatečně neuvědomují a očekávají, že problémy spojené se školou a jejich potomkem by si měla vyřešit škola sama, protože oni jsou dost zaneprázdnění svými povinnostmi a prací.

Takže podobně jako je tomu u dalších poruch chování, můžeme přisoudit největší díl odpovědnosti za výchovu a zároveň nejširší a nejefektivnější možnosti prevence rodině.

V poslední době však v souvislosti s velkými společenskými změnami narůstá v tomto směru vliv školy, a to ruku v ruce se zvětšující se délkou času, který v ní děti stráví. Tomuto trendu se snaží některé školy v rámci platné legislativy vyjít vstříc, a tak vedle tradičních funkcí učitele, třídního učitele, výchovného poradce a metodika prevence sociálně patologických jevů zřizují pozice školního psychologa a školního speciálního pedagoga.

Volný čas je plnohodnotnou sférou života. V současnosti jeho význam dále roste, a to nejen v kontextu zábavy a relaxace, ale zároveň ve smyslu pedagogického ovlivňování a prevence negativních projevů chování. Jeho potenciál ve směru předcházení záškoláctví však v současné době není příliš vyzdvihován, a tím méně využíván. Stěžejní část práce je proto zaměřena na návržení způsobu využití volnočasových aktivit při preventivním působení. Z textu je patrné, že i tak specifickému a se školou spojenému jevu, jakým je záškoláctví, se dá předcházet v rámci volného času. Plně lze při tom využít zaměření na sociální kontakt a citlivý a citový přístup a na budování vztahu mezi jednotlivými členy skupiny i mezi členy a vedoucími skupiny. Díky vztahům důvěry a bezpečí se spíše dítě obrátí s problémem na svého vedoucího, než na svého učitele ve škole, zvláště pak, když se jedná o problém, který má dítě v souvislosti se školou, ale i rodinou nebo skupinou vrstevníků. Z tohoto důvodu by neměl být potenciál preventivního působení ve volném čase opomíjen.

Učitelé ani rodiče to v dnešní uspěchané době nemají nijak jednoduché. Je však velmi důležité, aby k sobě obě strany nalézaly cestu a společně se snažily o řešení. Problematika záškoláctví je komplikovaná a je zapotřebí ji posuzovat velmi citlivě a individuálně.

V této práci jsem popsal druhy záškoláctví, nejčastější příčiny jeho vzniku, a zamyslel se nad možnostmi prevence, která je zčásti dána zákonem. Ale nejdůležitější prevencí záškoláctví jsou dobré vztahy v rodině žáka, komunikace žáka ve škole s pedagogy, pozitivní vztahy a komunikace rodiny s pedagogy, a zdravé a hodnotné trávení volného času. Závěrem bych dodal, že plodné využití volného času je tou nejlepší prevencí záškoláctví, ale i jiných souběžných patologických jevů, jakou je například drobná kriminalita a konzumace drog. K tomu může přispět větší osvěta, a tím také širší využití volnočasových zařízení pro děti a mládež.

Seznam použité literatury:

- BLAŽEK, B. : *Tváří v tvář obrazovce*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 1995. ISBN 80-85850-11-7
- FISCHER, J. a spol. *Dětská psychiatrie pro mediky a lékaře*. 1. vyd. Praha: Vydavatelství Avicentrum, 1980. ISBN neuv.
- GALBAVÝ, L. *Vybrané kapitoly z rodinného práva*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2003. ISBN 80-8050-654-X
- HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J.; *Pedagogika volného času*. Praha : Univerzita Karlova, 2003. ISBN 80-7290-128-1
- HARTL, P.; HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X.
- JEDLIČKA, R.; KLÍMA, P.; KOŤA, J.; NĚMEC, J.; PILAŘ, J. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha: 2004. ISBN 80-7312-038-0
- JEDLIČKA, R.; KOŤA, J. *Aktuální problémy výchovy: analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. Praha: Karolinum, Univerzita Karlova, 1998. ISBN 80-7184-555-8.
- KOVÁŘÍKOVÁ, A. *Literatur für junge Leser*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2007. ISBN 978-80-7043-530-4
- KYRIACOU, Ch. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-945-3
- MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-226-2
- MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X
- MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 1997. ISBN 80-85850-24-9
- PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 4., aktualizované vydání. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.
- ŠOTOLOVÁ, E. *Vzdělávání Romů*. Univerzita Karlova v Praze: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1524-0
- ŠOTOLOVÁ, E. *Vzdělávání Romů*. Praha: Grada, 2000. ISBN 80-7169-528-9
- VESELÁ, R. *Právo pro vedoucí pracovníky škol a školských zařízení*. Kunovice: Evr. polytechnický institut, 2009. ISBN 978-80-7314-178-3.

VÁGNEROVÁ, M.; ŠTRUMA, J.; KLÍMA, P. *Patopsychologie dítěte pro speciální pedagogy*. 1.vyd. Praha: SPN 1988.

ZELINKOVÁ, O.: *Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program*.

2. vyd. Praha: Portál, 2007, ISBN 978-80-7367-326-0.

ZELINKOVÁ, O. *Poruchy učení*. 5. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-481-8.

METODICKÝ POKYN MINISTERSTVA ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE a TĚLOVÝCHOVY

Jednotný postup při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví.

č. j. 10 194/2002-14 ze dne 11. března 2002), Věstník MŠMT sešit 3, březen 2002.

Internetové zdroje:

(Třetina učňů vzdělání nedokončí. [online]). Dostupné na:

<<http://www.novinky.cz/domaci/390547-tretina-ucnu-vzdelani-nedokonci.html>>

(Salesiánské středisko dětí a mládeže Plzeň. [online]). Dostupné na:

<<http://www.sdbplzen.cz>>

(§ 201 trestního zákona č.40/2009 Sb.,[online]). Dostupné na: <[http://www.trestni zakonik 2015- úplné znění, Zákony Centrum.cz](http://www.trestni-zakonik-2015-uzplne-zneni) >

(DDM jako subjekt sociální prevence. [online]) Dostupné na: < <http://www.vyzkum-mladez.cz/cs/registr/vyzkumy/18-ddm-jako-subjekt-socialni-prevence>>

(Domy dětí a mládeže. [online]) Dostupné na:

<<http://www.katalog-skol.cz/dle-vykonu/domy-deti-a-mladeze>>

(Hodnocení žáků se specifickými vzdělávacími potřebami.[online]) Dostupné na:

<http://www.zs-mat5.cz/hodnoceni_zaku_5.php>

(Školský zákon č. 561/2004 Sb.,[online]). Dostupné na:

<<http://zakonyzdarma.blogspot.cz/2010/10/skolsky-zakon-zakon-c-5612004-sb.html>>

(Výroční zpráva České školní inspekce 2014/2015[online]) Dostupné na:

<<https://portal.csicr.cz/Clanek/545>>

(Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních[online]) Dostupné na:

<<http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-72-2005-sb-1>>

(Nízkoprahová zařízení [online]) Dostupné na:

<https://cs.wikipedia.org/wiki/nízkoprahové_zarízení>

Abstrakt

SAITZ, M. *Záškoláctví a jeho prevence*. České Budějovice 2016. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce doc. M. Kaplánek, Th.D.

Záškoláctví a jeho prevence

Klíčové slova: záškoláctví, prevence, nízkoprahová zařízení, volný čas,

Práce je zaměřena na různé projevy záškoláctví a je rozdělena do čtyř kapitol: druhy záškoláctví, příčiny záškoláctví, prevence záškoláctví, DDM - místa pro aktivní trávení volného času.

V první kapitole se práce zaměřuje na druhy záškoláctví, ve druhé popisuje jeho příčiny, ve třetí se zamýšlí nad jeho prevencí. Ve čtvrté kapitole popisuje domy dětí a mládeže jako místo pro aktivní trávení volného času. Cílem této bakalářské práce je popis problematiky nejčastějších důvodů záškoláctví a nabídnutí zajímavého řešení prevence tohoto patologického jevu, a tím je širší využití nízkoprahových zařízení, kterými salesiánská střediska pro děti a mládež bezesporu jsou. Tato střediska jsou určena pro širokou veřejnost, ale díky tomu, že jsou nízkoprahová, jsou přístupna i dětem ze sociálně slabších poměrů.

Abstract

Truancy and his prevention

Keywords: truancy, prevention, open clubs, leisure time

This bachelor thesis focuses on different types of truancy and is divided into four chapters: types of truancy, causes of truancy, prevention of truancy, Children and Youth Centres - places for an active leisure time.

In the first chapter the thesis focuses on types of truancy, second chapter describes its causes, third chapter thinks about its prevention. Fourth chapter describes Children and Youth Centres as a place for an active leisure time. This bachelor thesis aims to explain the most common reasons for truancy and to offer interesting prevention solution of this pathologic phenomenom, which is a wider use of open clubs, among which Salesian Youh Centres are undoubtedly counted. These centres are intended for general public but thanks to the fact that they are open clubs, they are also available to children from underprivileged ratios.